

25537

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
BÖLÜMÜ LATİN DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

ON İKİ LEVHA YASALARI

Danışman: Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU

Hazırlayan: Sema SANDALCI

6236

İSTANBUL - 1993

İÇİNDEKİLER

Sayfa no:

ÖNSÖZ	1-6
Amaç ve Yöntem	
GİRİŞ	7-25
On İki Levha Yasalarını Hazırlayan Ortam	
ON İKİ LEVHA YASALARI, LATİNCE METİN	26-39
AÇIKLAMALAR	40-44
ON İKİ LEVHA YASALARI, TÜRKÇE METİN	45-61
AÇIKLAMALAR	62-72
SONUÇ	73-74
YARARLANILAN KAYNAKLAR	75-76

BNSÖZ

Bugün üzerinde yaşamımızı oluşturduğumuz pek çok değerlerin ve fikirlerin başlangıç noktası kuşkusuz ki geçmişe dayanmaktadır.

Bu çalışmadaki amaç, günümüzün vazgeçilmez bir kurumu haline gelmiş olan, hem bireyler hem de devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen Modern Hukukun temelini oluşturan Roma Hukukunun, yazılı olduğu için bir yerde temeli olan On İki Levha Yasasına (Duodecim Tabulae ya da Lex Duodecim Tabularum) ait metinleri açıklayarak, o dönemin yaşama koşullarının oluşturduğu hukuk düzenini (ya da koşulların oluşturduğu yaşam düzenini) ve bir yerde de günlük hayatını dile getirmektedir.

Tezini konusu olan On İki Levha Yasası, kısaca Roma'da patricii ve plebs denilen iki sınıf arasındaki mücadelenin sonuçlarından biridir. İki sınıfın aralarındaki tek ortak nokta her ikisinin de Roma vatandaşı sayılmalarıydı, geri kalan bütün haklar belirgin bir şekilde ikiye ayrılmıştı. Her türlü hakkı elinde bulunduran, oldukça yüksek servet sahibi olmalarıyla ülke yönetiminde güç ve söz sahibi olan ve en önemlisi sahibi oldukları bu hakları oğullarına devredebilen kitleye patricii; belli bir yerleşik düzenleri olmasına rağmen, elinde çok az malı olan, küçük çapta ticaret ya da tarımla uğraşan ama siyasal hakları olmayan diğer kitleye de plebs deniliyordu.

Uzun süre böyle bir düzen içinde olmalarına karşın bunu değiştiren olguların neler olduğunu kısaca yorumlarsak, Roma

atağının başladığı ve gittikçe genişlediği f.ö.V. ve IV. yüzyıl zaman diliminden yola çıkmamız gerektiğini söyleyebiliriz. Zamanla siyasetin getirdiği değişiklikler sonucu toplumun da nasıl süratle değişim gösterdiği günümüzde bile açıkça görülmektedir. Çünkü gelişen bir ülkenin başarısı sadece savaşta kazanılan yeni yerler demek değil, önemli olan kaynakları değerlendirebilecek toplumsal düzenlemelerdir.

Roma, sanki konumunu önceden biliyormuşçasına, "Romalı" olma adını çok önceden bir ünvan haline getirme çabası içindeydi. Hatta f.ö.II. yüzyılda yaşamış olan ilk Latin satyra şairi Lucilius'un (f.ö.180-102) zamanında İtalya halkları tarafından sınırsız hakkı olan "Roma vatandaşı olma" talebine karşı büyük bir istek olmuş ve bu da bir iç kargaşalığına neden olmuştu. Bu arada f.ö.133 yılında ise tribunus olan sosyal reformcu Gracchus kardeşlerden Tiberius, toprak dağılımının yeniden belirlenmesine dayalı görüşler ileri sürdüğü için, acımasızca öldürülmüştü.

Patricii ve plebs arasındaki mücadele f.ö.509'dan 287'ye kadar sürmüş, etkileri ise yukarıda belirttiğimiz gibi sürgelmmişti. Kuşkusuz Roma İmparatorluğunun gidişine yön verecek böyle bir savaşımın önemi büyüktü. Bu konuda plebs'in en büyük destekçileri, az sayıdaki aristokratlar, saygınlığını yitirmiş olan gentes üyeleri, patronus'unun himayesinde ayrılmış olan cliens'lerin bir kısmı, Roma şehri etrafında yoğunlaşan köylerdeki köylüler ve şehri kalabalıklaştıran göçmenlerden oluşuyordu. Bütün bu uğraşımın sadece ülke yönetiminde söz sahibi olacak güç ve hakları elde etme çabası olduğunu

belirtelim.

Oysa hiçbir siyasi içeriği olmayan On İki Levha Yasası, çoğunlukla küçük toprak sahiplerine, ufak çapta ticaret ve tarımla uğraşan topluluğa yönelik gözükmektedir. Bilindiği kadarıyla yasalar, aile kurumunun iyelik, miras, borç gibi olayların muamele biçimlerini içermektedir. Ayrıca o güne kadar ulaşılmış olan, yazılı olmayan geleneklerin çoğunu (mores maiorum) da sunduğu için ayrı bir önemi vardır. Çünkü bunlar bizim için döneminin de ötesinden gelen bir ses gibidirler.

Biliyoruz ki yasaların, bir yerde hukukun yazıya dayalı başlangıç noktası İ.Ö.II. bine uzanırken sözlü olarak çok daha geçmişlere uzanmaktadır. İlk yazılı kanunları, İ.Ö.II. binde Babil kralı olan Hammurabi (İ.Ö.1788-1686) tarafından, özellikle ülke dinini ve iktisadi hayatını düzenleyen medeni ve ceza hukukuna dair toplam üç yüz yasa oluşturmaktadır. Yine İ.Ö.II. binin sonlarına ait, katı bir niteliği olmayan, yani toplumun gelişmesi ve kralların istekleri doğrultusunda değişikliklere uğrayabilen Boğazköy'de (Hattuşaş) bulunmuş olan çivi yazılı Hitit yasa tabletleri de bulunmaktadır.

Batıda, Yunanistan'da ise İ.Ö.VII.-VI. yüzyılda oluşturulan ama anayasal olarak değil, sadece ceza hukuku niteliğinde Drakon yasaları yer almaktaydı. Kısa bir süre sonra, Atinalı Ünlü yasa koyucu, İonia'da okuma yazma öğrenmiş olan Solon (İ.Ö.640-558) bunları kaldırarak yerine siyasal, sosyal ve ekonomik reformları içeren kendi yasalarını oluşturmuştu. Solon, anayasal düzenden başka aile, ceza hukukuna dair yasaları da oluşturabilmişti. Onun bu yasalarının sonraları Roma,

On İki Levha Yasasında, Hellenistik dönem (İ.Ö.330-30) İskenderiye kentinin teşkilat ve yasamasında, kısmen Ortaçağ Justinianus yasalarında ve hatta Modern Hukukda da rolleri olduğu çoğunlukla kabul edilir.

Roma Hukukunun temeli olan On İki Levha Yasasının oluşuyla artık bir devletin hukuksuz olamayacağı gerçeği ve yapılan yasaların tepeden inme değil, oy çokluğuyla, meclis üyelerince yapılması gerekliliği belirgin olarak anlaşılmaktadır.

Decemvir'ler tarafından İ.Ö.V. yüzyılda oluşturulan ve bronz üzerine yazılarak halkın görüş alanına girmesi için Forum'a asılan levhalar İ.Ö.387-6 yılındaki Gal istilası sırasında, Roma'da çıkan yangın sonucu yıkılan pek çok bina arasında yarılmış, darmadağın olmuşlardır.

Yıkımdan sonra kopyaların ve yorumlarının yayınlanmış olmasına rağmen Cumhuriyet'in sonlarında levhaların özgün bir baskısı yoktu, sadece içinde alıntılar gösteren bir dizi resmi olmayan metinler bulunmaktaydı. Açıklamalı ve yorumlarıyla birlikte levhaların basılı bir kopyası ise İ.Ö.198 yılında consul olan Sextus Aelius Paetus'a ait Tripertita adlı eserin içinde bulunuyordu. Olasılıkla geç dönem yazarlarının alıntıları bu kitaba dayanmaktadır.

Bu çalışmada On İki Levha Yasasına ait metinler için İngiliz E.H.Warlington tarafından hazırlanan Leob serisinden Remains of Old Latin, Londra 1938 baş kaynak olarak ele alınmıştır. Kitapta var olan eksiklikler ve kuşkulu bölümler S. Riccobono'nun Leges, Roma 1941 ve P.F.Girard'ın Textes de

Droit Romain, Paris 1923 adlı eserlerinde eleştirilmiştir. Levhalardaki Lex sözcüğü "parlamentonun eylemi" anlamındadır. Metinlerdeki yasa (lex) sözcüğü halk meclisinin (comitia) onayını ifade ettiği zaman büyük harfle, eğer herhangi bir fragmentum kaynağı, belli bir yasa ya da levha konusundan bahsettiğinde küçük harfle yazılmıştır.

Latince metindeki büyük harflerle yazılı olan yasalar, On İki Levha Yasasına ait parçaları, küçük harflerle yazılı olanlar ise klasik ve geç dönem yazarlarına ait yorumları gösterir; metinlerde "[]" ve "()" içinde yazılı olanlar ise sonradan yapılan tamamlamaları belirtir.

Türkçe metindeki parantez içindeki açıklamalar ise Latince metindeki anlam bütünlüğünü desteklemek için verilmiştir. Çünkü metin çevirisinde Latincesiyle uygunluğuna dikkat etmeye özen gösterdik.

Eldeki kopyalardan ve kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla, yasaların dili, herkesin anlayabileceği şekilde kısa, basit, emir ve yasaklama tarzında yazılmıştı. Sonradan yenilenmelerine rağmen, içinde arkaik sözcükler ve biçimler bulunmaktadır. Olasılıkla asıllarına ait olan bu sözcükleri de, ayrıca, eşzamanlı ve artzamanlı filolojik yöntemle incelemek çalışmanın bir diğer amacıdır, yani açıklamalarda arkaik, klasik ve geç dönem yazarlarındaki kullanımları yanında, dilin kullanıldığı döneme ait yapılar dikkate alınmıştır.

Türkçe çeviride, özellikle hukuksal açıdan bütünlüğü sağlamak için Prof.Dr.Ziya Umar'ın Roma Hukuku Lügati, İstanbul 1983 adlı kitabından yararlandık.

Çalışmamda her türlü desteği gösteren ve danışmanlığımı kabul eden sayın Prof.Dr.Erendiz Özbayoğlu'na çok teşekkür ederim.

İstanbul Nisan, 1993

Sema Sandalcı

GİRİŞ

Roma kentinin kuruluş tarihi olarak İ.Ö.753 yılı kabul edilir; kentin kurucusunun ve halkı patricii ve plebs diye ayıran kişinin de efsanevi kahraman Romulus olduğu söylenir.

Romulus, krallığı döneminde Latium halklarından biri olan Sabirlerle önce savaşmış sonra da müttefik haline gelmişti. Bu efsanevi kahramandan sonra kralsız geçen bir dönemin (interregnum) sonunda Sabirler arasından sırasıyla Numa Pompilius, Tullus Hostilius ve Ancus Marcius kral seçilmişti. Bu kişilerin arasından Numa, Roma dinini düzenlemiş, pontifices, augures, salii, fetiales ve vesti(a)les (1) gibi dinsel meclisleri oluşturmuştu. Yeri gelmişken, Roma'da erken dönemlerden beri dinin devlet yönetiminde önemi büyük olduğu halde, rahiplerin kamu ve özel hukuk açısından baskı kuracak yetkileri olmadığını (2) ama yasa değerini taşıyan örf ve adetleri iyi bildiklerini belirtelim.

Bu arada İ.Ö.İ. binin başlarındaki büyük göçler sonucu İtalya'daki Tyrrhen denizinin olduğu yere Etrüskler yerleşmişti. Herodots (I,94), Etrüsklerin Asia Minor'den (Küçük Asya) geldiklerini; Dionysios ise bunların İtalyan halklarından olduğunu söylemektedir. Bazı modern bilginlere göre de İtalya'ya Alpler üzerinden gelmiş olan bu topluluğa Grekler, Tyrrhen'ler (ya da Tyrsen'ler), Romalılar ise Tusci (ya da Etrusci) diyorlardı. Etrüsk halkı sahip oldukları kültür birikimi ve madencilik sayesinde İtalya'da siyasi bir egemenlik kurmuşlardı. Bunların kendilerine göre adetleri, mezar şekilleri, maden işleme teknikleri ve bilicilik (disiplina Etrus-

ca) (3) yöntemleri bulunmaktaydı. Roma halkının örgütlenmesinde bu topluluğun etkisinin büyük olduğu sanılmaktadır. Kuşkusuz bu etkileşim sadece siyasi alanda değil, edebiyat, sanat, ticaret ve üretim gibi alanlarda da görülmekteydi. Roma'da Etrüsk kökenli krallar ise Tarquinius Priscus, daha sonra damadı Servius Tullius (4) ve sonuncusu ise Tullius'u acımasızca öldüren ve oldukça zalim biri olan damadı Tarquinius Superbus idi.

Sözde f.ö.508/7 yılında L. Iunius Brutus'un başlattığı bir halk ayaklanmasıyla Etrüsk kralı şehirden kovulmuş ve krallık rejimi kaldırılarak Cumhuriyet idaresi getirilmişti (5). Bu sıralarda Yunanistan ve Küçük Asya'daki bazı yerlerde doğu etkisiyle tiranlık başgöstermiş ve kısa sürede halka karşı oldukça sert tavırlar alınmıştı. Böylece, acı deneyimler yaşayan halkın tiranlığa ve keyfi yönetime son verip demokrasi yolunu seçtiklerini belirtmekte yarar vardır.

Şimdi tekrar geriye döner ve toplum düzenini ele alırsak, ilkel toplum yaşamının kabile (tribus) hayatına dayalı olduğu düşünüldüğünde, Roma'nın da böyle bir aşamadan geçtiği söylenebilir. Halk genelde köy grupları (pagi) halinde yaşamaktaydı. Göçebelik yerini yerleşik hayata bıraktığında, bir takım bölgelerin Romalı aynı soy grupları (gentes) tarafından ele geçirildiklerini ve zamanla kanbağı yoluyla oluşturulmuş küçük topluluklar halinde, bölüştürülmüş tarım arazilerine dönüştürüldükleri tahmin edilmektedir. Livius'a göre Sabın halkıyla yaptığı barıştan sonra Romulus, kentte üç atlı birliği (equites) (6) oluşturmuştu. Bunlardan biri kendi adına

Ramnenses, diğeri Sabrin kralı Titus Tatius'un adına Titenses ve Cicero'ya göre üçüncüsünün adı Romulus'un müttefiği olan Lucumo'dan kaynaklanan Luceres olarak adlandırılmıştır (7). Ayrıca bunların da herbiri "liderler", priores ve "ardıllar", posteriores olmak üzere ikiye ayrılmıştı ve toplantılarda grup cüy (sex suffragia) kullanmaktaydılar.

Varro'ya göre bu üç isim Etrüskçe tragedya yazarı Volnius (ya da Volumnius) tarafından Etrüskçe olarak açıklanmıştı (8). Eğer bu doğru ise bu kabilelerin, daha doğrusu atlı sınıf oligusunun Roma'da Etrüsk etkisinin bir uzantısı olduğu söylenebilir.

Tarihsel geleneğe göre Roma'da bu üç kabilemin yanında yine kentin kurucusu, yani Romulus tarafından 30 curiae oluşturulmuştu. Curiae sözcüğü sonraları comitia curiata adını almıştı, sözcüğün yalın hali olan curia adının anlamı belirsizdir ama anlamca, toplanan grup yerine toplantı yerinin adı olma olasılığı daha fazladır. İlkel takvimlerde, kuruluşu Tullus Hostilius'a atfedilen curiae iki dinsel bayramda yer almaktaydı. Bu bayramlardan biri 15 Nisan'da 30 curia'nın her birinin kendi adına gebe inek (forda) kurban ettiği Fordicidia'ydı. Törende, doğmamış buzağılar da yakılarak külleri 21 Nisan'daki Parilia büyüünde kullanılması için Vesta rahibelerine emanet edilirdi. Curia'nın katıldığı diğer bayram ise 17 Şubat'ta sona eren Fornacalia ya da diğer adıyla "Ocaklar Bayramı" idi (9). İ.Ö.43-İ.S.17 yılları arasında yaşamış olan Latin şairi Ovidius'un kendi fastisiyle ilgili verilerine göre bayram, her bir curia için özel yerlerin ayrılmış olduğu

Forum'da yapılırdı. Törenlerde herbirine başkanlık eden kendi başkanı (curio) (10) ayrıca halk tarafından seçilerek, kutlamayı bildiren curio maximus'ları da bulunuyordu (11).

Fakat, Romalıların curia birliğini sosyal ve politik düzende, kanbağına dayalı bir unsur olarak ele almış olabileceklerini de unutmamak gerekir. Dionysios'un curia'nın onlu gruplara (decades) ayrılmış olduğunu söylemesi de erken dönem senatosu için tahmin edilen 300 sayısını belli bir düzene bağlamaktadır (12).

Roma, başlangıçta krallık rejimi altında bulunan bir kent idi. Comitia curiata tarafından seçilerek başa gelen krala (rex) yine aynı komite tarafından savaşta ve barışta "emretme gücü" (imperium) verilirdi. Kral tarafından da gens'lerin ihtiyar başkanlarından "Yaşlılar Konseyi", yani Senato oluşturulmuştu. Ömür boyu olarak seçilen ve kralın danışma meclisi (concilium) olan senato üyeleri, curia meclisinden gelen kararlar hakkında krala fikirlerini bildirirlerdi (13).

Önceleri sadece patricii aile reislerinin meydana getirdiği bu meclise sonraları yüksek devlet memurluklarında bulunmuş patricii de katılınca senato, devletin siyaset ve maliye gibi işlerini de yürüten bir kurul haline gelmişti. Daha sonraları, yani İ.B.444 yılında kabul edilen bir yasaya göre plebs'ten consul yetkisine sahip "askeri tribun"luğa (tribunus militum) seçilen kişi de görev süresi dolunca senatoya girebilecekti. Fakat bu kişilere, yani plebs senatörlerine "sordarı yazılanlar" (conscripti) ünvanı verilmişti.

Imperium'u elinde bulunduran kral, devlet adına her a-
landa bu yetkisini kullanabilirdi. Ayrıca bu kişi, başlangıç-
ta sivil ve suç davalarına bakan en üst yargıç idi (14). Bu
arada kral sözcüğüne ve görevine denk düşen başka karşılıklar
da vardı; örneğin dictator (15), gücünü halktan alarak yöne-
timde bir devrim yaparak yetkiyi eline alan kişiye denildiği
gibi Dionysios'a göre kralın mirasçısı olarak da kullanılmak-
taydı. Ayrıca Cato, tarihsel süreç içinde Alba kralı dictator
Albanus'dan praetor Albanus olarak söz etmekteydi. Roma'da İ.
ö.336 yılına ait bir geleneğe göre, adaleti uygulama amacıyla
seçilen praetor, magistratus'lardan (yüksek görevli) biriydi;
kralın gücünü sınırlandırdığı için ve zamanla işlevinin özel-
leşmesiyle praetor'luk yüksek konumuna erişmişti.

Olağan koşullarda, magistratus, bir yıl görevde kalırdı
ve bu kural, olasılıkla savaş nedeniyle, erteleme (proroga-
tio) yoluyla uzatılması dışında hiç bozulmamıştı. Kısaca, mo-
narşinin yürürlükten kaldırılıp yerine çifte magistratus sis-
teminin kurulmasıyla bu kişiler de görevlerini imperium'la
sürdüremektedirler. Eski yazılı kaynaklardan anlaşıldığı kada-
rıyla praetor ile arasında ayırım yapılmamış ve Cumhuriyet dö-
nemi boyunca bu iki consul, yasalar topluluğunu oluşturmak i-
çin toplanan Decemvir'lerin ve consul yetkisinin tribunus mi-
litum'a verildiği dönemler dışında, yıllık olarak atanmaktay-
dılar.

Roma'da son Etrüsk kralı olan Tarquinius Superbus'un ko-
vulmasında zengin olan bir grup patricii ailesinin desteği
olmuş ve bunlar devrimden kısa bir süre sonra ülke yönetimin-

de söz sahibi olabilmişlerdi. Böylece daha Roma kentinin kurulmasıyla önemli konumda bulunan patricii, monarşinin yıkılmasıyla da tam yetki sahibi haline gelmişti.

Roma'nın yasa sisteminde pater, yani paterfamilias, başında bulunduğu hem kişileri hem de eşya ve malları, hatta hayvanları, köleleri ve yasaşmaları da içeren familia üzerinde her türlü hakka (patria potestas) sahipti. Bu, alım satım, ölüm ve yaşam hakkını (ius vitae necisque) içeren bir yetkiydi. Bu arada manu (manus, el), genel olarak kişilerin üzerindeki hakkını; manu mittere ise patria potestas'dan çıkmayı ifade etmekteydi. Köleler ise pater'in efendiliği (dominium) altındaydılar. Bununla beraber, topluluğun ilk dönemlerinden itibaren yabancıların mülk edinmesi ya da gasbı kesin bir şekilde engellenmişti. Fakat toplumda, kendilerini Romalı bir patronus'un hakimiyetine bırakan yasaşma (cliens) kitlesi bulunmaktaydı. Paterfamilias'a bağımlı olmalarına rağmen cliens'ler, mal mülk sahibi olabiliyor, aile giderlerine katkıda bulunuyorlardı. Ancak davacı ya da davalı olma durumlarında mahkemede patronus'ları tarafından temsil edilmekteydiler. Ama böyle bir ayrıcalığın sadece bunlara verilmediği de bir gerçektir (16).

Pater'in sahibi olduğu bütün haklar onun ölümüyle son bulur ve erkek çocukları, sırasıyla, pater familiarum olurlardı. Babalık hakkı öncelikle mutlak mirasçılara (heredes necessari) (17) tanınırdı.

Patricii ve plebs arasındaki ayrım daha belirgin olarak vurgulanırsa; tam hukuklu vatandaş (quiritēs) olma hakkı pat-

ricii'nin elindeydi. Bunlar, yurttaş olmaya hak kazandıran ticaret ve mülkiyet hakkı (ius commercii), eşitliğe dayalı evlenme hakkı (ius conubii), seçme hakkı (ius suffragii), memur seçme ve memurluk etme hakkı (ius honorum) ve bir memurun kararını bozma hakkı (ius provocationis) idi. Meclis ve yönetim idaresinde en etkili olan ve silah kullanma hakkı da yalnız bu kişilerde, yani patricii'lerde bulunduğu için orduda hizmet görenler de yalnız onlardı. Böylece çoğu büyük arazi sahibi olan bu kişiler elde edilen yeni topraklarda ve kamuya ait mal mülk üzerinde her türlü hak ve yetkiye sahiptiler. En büyük ayrıcalıkları ise sahibi oldukları bütün bu hakları babaları oğula geçirmekteydiler.

Plebs'ler ise vatandaşlık hukukunun ancak bir kısmına sahip bir diğer topluluk idi. Dar anlamda, ticaret ve mülkiyet hakkına kısmen sahip, ama eşitliğe dayanan evlenme hakları olmadığı için patricii ile evlenemiyor (18) ve dolayısıyla orduya alınmıyorlardı. Bundan dolayı bu kişilere "oy hakkı olmayan vatandaşlar" da (cives sine suffragio) deniliyordu. Başlangıçta plebs, yurttaşlıklarını kabul ettirerek bir takım özel ve kamu ayrıcalıklarından yararlanabilmişlerdir. Kuşkusuz burada Roma'nın sosyal ve siyasal alandaki hızlı değişiminin önemi büyüktü. Elde edilen haklardan biri ticaret (commercium) idi. Böylece karadaki taşınmaz bir malın tapusunu ya da herhangi bir malın ya da malların belgesini ex iure Quiritum'a göre elde etme hakkı verilmişti. Ayrıca vatandaşlar arasında mal edinme hakkını ius civile'ye uygun yöntemlerle mahkemede savunabileceklerdi. Bu arada mal-mülke dayalı ya-

saların ortaya çıkmasının ve yürürlükte kalmasının ilk hukukun önemli birer parçası olduğunu da eklemek gerekecektir.

Bir diğer genel hak olan evlilik (conubium) ise patria potestas altında olan ve sırası gelince familia'nın mirasçısı olan Romalı bir vatandaşla evlilik yapabilmeyi ifade etmektedir ama patres'in (19) plebs mensubu bir kimse ile evliliği redetmelerinden dolayı plebs'in bu hakkı uzun süre engellenmişti. Patricii, Jupiter'e sunulan tılsımlı kekleri (panis farreus) kaynaklanan confarraetic diye bilinen bir tür dini evliliği uygulamaktaydılar. Düğün töreninde on tanıkla birlikte baş rahip (pontifex maximus) ve Jupiter rahibi (flamen Dialis) de hazır bulunuyordu. Bu dini birleşmenin bozulması, yani boşanma (diffarreatio) ise oldukça zordu, belki de imkansızdı. Bu durumun, yani dinsel yönden aldıkları gücün, geleneksel tanrı ve insan hukukunun (ius divinum ve humanum), özellikle Roma devlet tanrılarının emanetçileri olan patricii'nin otoriter saygınlık konumunu simgeleyebileceğini belirtmekte yarar vardır (20).

Plebs'e açık olan iki evlilik biçimi ise şunlardı: Biri simgesel olarak bir çeşit "devretmeye" yönelik coemptio (21) idi. Adından da anlaşıldığı gibi evliliğin alış veriş yoluyla yapıldığı bir uygulamayıydı. Diğeri ise kadının koca egemenliğinin, bir yıl geçtikten sonra kesin sahipliğe dönüştürülmesi olan usus yoluyla yapılan bir uygulamaydı. Plebs'in dinsel birlikteliğini rededen patricii, doğal olarak kendi sınıflarının dışında kalan bu halk kitlesiyle bu tür evlilikleri kabul etmiyorlardı. Bu arada plebs evlilikleri de yasal

(iustae nuptae) olduklarından kamu hukuku açısından kocaya patria potestas'ın tüm haklarının verildiği kuşkusuzdur. Kamu hak konusunda ise bu halk kitlesinin comitia curiata'da oy kullanıp kullanmadıkları tartışılır ancak clasılıkla toplanılara katılıyorlar ama söz sahibi olamıyorlardı. Bunların curiae'dan dışlanmaları sadece liderlik konusunda olmalıydı. Sonraları plebs ius suffragii'ye sahip olduğu halde, krallık altında olabilecek herhangi bir mevkiye gelmeleri ve özellikle patres consullüğüne çıkmaları engellenmişti (22).

Toplum yaşam düzeni açısından şimdi de orduya bir göz atarsak: Tarihsel süreç içinde Roma halkının ilk askeri kurultayı, grup oyu kullandıkları comitia centuriata'ydı. Orduda en etkili güç olan atlılar (equites) birliğinden sonra yaşlılar ve gençler, senior ve iunior, gelirdi. Varro tarafından bu askeri topluluğa şehir ordusu (exercitus urbanus) adı verilmişti. Gençler ordunun vurucu gücünü oluştururdu ve silahlarına göre beş sınıfta (classes) toplanıyorlardı. Hoplitin tam silah takımı olan bronz başlık, kalkan, göğüs ve baldır zırhı ayrıca mızrak aletini sadece birinci bölük sınıfındakiler kuşanabiliyordu; ikinci bölüğün ise göğüs zırhları yoktu; Livius'a göre üçüncü ve dördüncü bölüğün koruyucu hiçbir zırhı yoktu; son bölük ise sadece taş ve sapanla kuşanırdı. Bu savaşçıların yanında kurultay, trompetçileri, diğer silahsız sınıfları ve vergiye tabi hiçbir varlığı olmayan, krallığa katkısı sadece doğurganlıkları ile olan işçi sınıfını (proletarius) da içermekteydi. Askeri bir mantığa göre, farklı silah kuşanıyla algılanan bu sınıflandırmada esas olarak, gele-

neğe göre Servius Tullius tarafından kurumlaştırılan ve kral-
lığı döneminde dört kez yapılan sayıma (census) göre yapılı-
yordu. Bu arada hemen belirtmek gerekir ki, eğer classes ni-
telendirmesi sonradan para terimine dönüşmüş ise (as, assis)
sınıflandırmadaki temelın servete dayalı olduğundan kuşku du-
yulmamalıdır (23). Sahip oldukları servetten dolayı en yüksek
sınıfın (equites) baskın bir nüfuzu vardı ya da bu hak ona
verilmiş olmalıydı. Kayıt için bilinen servet ölçüsü ise top-
raktı.

Biderek patricii ve plebs'ler arasındaki ayrım büyüdüğü
için ve artan nüfus ve savaşlar nedeniyle patricii'nin azın-
lık durumuna düşmesiyle plebs'ler kendi aralarında i.ö.v.
yüzyıl başında özel bir meclis (concilium plebis) kurmuşlar-
dı. Görev yapma hakkı sadece tribunus ve aedilis'e ait olan
bu mecliste kendi sorunlarını ele alıyorlardı ancak aldıkları
kararlar yasa (lex) niteliğinde değildi, buna plebiscita de-
nilmekteydi.

Yine de bir takım isteklerine cevap alamıyan plebs'ler,
i.ö.494 yılında ilk kez toplu bir protesto eylemiyle Kutsal
Dağ'a (Mons Sacer = Aventinus Tepesi) çekildiler. Daha sonra
patricii mensubu Menenius Agrippa'nın aracılığıyla sağlanan
bazı ayrıcalıkları kabullenip geri dönmeye razı oldular. Dö-
nüşlerinde plebs'e genel bir af tanınmıştı ki, bu da ağır
verginlerin bağışlanması, borçların silinmesi ve borçları yü-
zünden köleliğe düşenlerin tekrar özgürlüklerine kavuşma-
rıydı. Ayrıca sayıları önce ikiye, sonra beşe ve daha sonra
da ona çıkarılacak olan plebs'in hukukunu savunacak consul

yetkisine denk olacak kişilerin atanması da kabul edilmişti. Bu kişilere tribuni plebis denilmekteydi. Devlet memuru olmadıkları halde bunların da geniş yetkileri bulunmaktaydı. Patricii memurlarının mahkemelerdeki keyfi karar hareketlerine karşı koruma hakkına (ius auxilii) sahip olmuşlardı. Kısa bir süre sonra da devlet memurlarının resmi işlerine karşı veto kullanma hakkını (ius intercedendi) ve gerekirse kendilerine haktan gelecek tehtitlere karşı ceza verme hakkını da (ius coercendi) elde edebilmiştiler. Bütün bunlara rağmen plebs'in sahip oldukları haklar "emretme gücü"ne değil "redetme"ye yöneldi. Ayrıca bu kişileri koruyacak hukuki bir kuvvet de bulunmuyordu. Sadece dokunulmazlık (sacrosanctum) güçleri bulunuyordu.

Bütün bunlara rağmen aşama aşama pleb, gittikçe daha fazla hak elde edebilmekteydi. Yine de bütün bu aşamaların patricii gücünün zayıfladığı bir dönemde zengileşen bir grup adına geliştiklerini belirtmekte yarar vardır.

Bu arada bazı olaylar da ters tepkilere neden olmaktadır. Consul Spurius Cassius'un (i.ö.486) bütün devlet arazilerini ihtiyacı olanlara dağıtmak için gösterdiği çaba daha sonraki bir dönemde etkili olabilmisti ama görev süresi dolunca mahkeme tarafından ölüme mahkum edilmişti.

Daha sonra ise plebs tribunus'larından olan Publius Valerius, yeni bir öneri getirerek bundan böyle plebs tribunus ve aedilis'lerinin, içinde patricii bulunmayan, kendi özel meclislerinde seçilme hakkını istemişti. Teklif, i.ö.471 yılında kabul edilmişti. Ardından Terentilius Arsa adındaki bir

başka plebs tribunu'u ilk olarak i.ö.462 yılında consul'lerin imperium'larıyla ilgili yasaları saptamak için bir komisyonun kurulmasını sağlayacak bir yasa oluşturur ancak daha fazla ileriye gitmesi engellenir (24). Bir yıl sonra ise öneri yeniden gündeme gelir ve A.Verginius isimli bir tribunu tarafından ilk aşama başlatılır.

Fakat bu öneriye karşı oluşan mücadele de bir kaç yıl sürmüştür. Sonunda i.ö.454 yılında oluşturulan komisyonun üç üyesi olan Sp.Postuminus Albus, A.Manlius ve P.Sulpicius Camerinus ilk aşama olarak Hellen ülkesine Solon'un ve başka yasaları incelemek için gönderilirler (25). i.ö.452 yılında geri gelirler ve her türlü sınırlamalardan bağımsız olacak şekilde On Kişilik bir komisyon (Decemvir), yıllık olarak seçilen magistratus'un yerine oluşturulur.

Amaç, örf ve adet hukukunun her iki halk kitlesine ait olacak ortak bir yasa topluluğunun oluşturulmasıydı. Böylece bir suçun ne olduğu ve ne gibi bir cezası bulunduğu yazılı olarak ilan edilecek ve hakimlerin keyfi ceza vermeleri önlenilecekti.

Bir yıllık bir çalışmadan sonra i.ö.451 yılında On İki Levha Yasası adını alan bu yasalar bronz levhalar üzerine yazıldıktan sonra herkesin okuyabilmesi için Forum'a asılmıştı. İçinde sivil hak ve sivil mahkemeler ile kamu hukukunun birbirinden ayrı olmadığı yasalar, aile hukuku, vaseset ve dava açma hakkı, borç ve ceza gibi hükümlerin olmasına karşın plebs'e yeni birşey sunmuyordu; örneğin evlilik konusuna değinilmemişti.

Bunun üzerine yeniden ikinci bir on kişilik komisyon da-
ha oluşturuldu. Sözde bu komisyonda beş patricii ve beş plebs
üyesi bulunuyordu. Fakat bunların da yeni birşeyler getirme-
mesi üzerine plebs, İ.Ö.449 yılında tekrar dağa çekildi. İs-
tekleri üzerine Decemvir'lik kaldırılır ve yönetime yeni bir
biçim verilmeye başlanılır.

Sırasıyla İ.Ö.445 yılında tribunus plebis olan Canulei-
us'un comitia tributa'dan çıkarttığı bir yasayla (lex canuleia
de curubio) iki sınıf arasındaki evlenme yasağı kaldırılmış-
tı. İ.Ö.443 yılında ise patricii tarafından yalnız kendileri-
ne özgü olan censor'luk görevi oluşturuldu. Comitia centuria-
ta'da önceden consul'luk yapmış olan kişiler arasından censor
seçiliyordu.

Censor'ların görevi yurttaşların ne miktarda savaş ver-
gisi (tributum) vereceklerini ve orduya nasıl gireceklerini
belirtmekti ama sonraları devlet adına vergi ve gümrük alma
gibi işlerin yanında zamanla toplumsal adet ve ahlakını da
kontrol eden bir kurumu temsil eder oldular (26). Büyük önem
kazanarak bu göreve seçilme hakkını plebs, İ.Ö.421 yılında elde
edebilmişti.

Bu tezin konusu olan Levhaların asılları İ.Ö.387-6 yı-
lındaki Galyalı istilacıların neden olduğu Roma yangınında
yok olmuştur. Zamanla, eldeki kopyalardan ve kalıtlarından
bir takım yorumlara ve değişikliklere uğrayan yasalar, sonra-
ki kuşaklar tarafından gençlerin de öğrenmesi açısından ders-
lerde okutulmaktaydı.

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler, size kısaca, On iki

Levha Yasasını hazırlayan toplumsal nedenleri ve o dönemin Roma dünyasına bir bakış sunmak içindir.

DIP NOTLAR

(1): Pontifices, krallık döneminde Roma devletinin din işle-
rinin krala yardım etmeleri için atanan din adamları;
pontifex maximus, başrahip; görevi yıllık dinsel bayram
takvimini, fasti ve nefasti (ki bu görev sonradan ve-
rilmıştır) günlerini belirlemektir. Ayrıca yıllık önemli
olayların kayıtlarını hem tutar hem de saklarlardı.
Pontifex'ler, patricii arasından seçildiği için doğal
olarak ius divinum'un koruyucularıdır. Augures, ke-
hanet yoluyla tanrıların isteklerini öğrenen, bir yerde
insanlarla tanrılar arasında köprü oluşturan biliciler.
Salii, sayıları önce 12 sonra 24 olan, başlarında konik
şapkaları, ellerinde gökten düştüğüne inandıkları sim-
gesel kutsal bir kalkan tutarak savaş tanrısı Mars adı-
na ilahiler söyleyen rahipler. Fetiales, Juppiter Fe-
retorius adına savaşta ve barışta dinsel ayinler yapan
rahipler (bkz. Varro, l.l., V, 86). Vesti(a)les, ocak
tanrısı Vesta adına yapılan tapınakta kutsal ateşi ko-
ruyan bakirelerdir. Bunlar Atrium Vestae diye bilinen
Forum yakınındaki bir evde yaşamaktaydılar. Zengin aile
kızları arasından seçilirlerdi, bkz. The Cambridge An-
cient History, VII, s. 429-30; P. Harvey, Classical Li-
terature, Oxford 1990.

(2): bkz. The Cambridge Ancient History, VII, s. 425

(3): Disiplina Etrusca, Haruspices denilen bilicilerin keha-
netleri yorumlama usulüne verilen genel bir addır. Bu

kişiler kuşların uçuşuna (haruspicium), kurban edilen hayvanların iç organlarına (extispicium) ve şimşeye (fulgurale) bakarak yorumlarda bulunurlardı.

(4): Tac., ann., III, 26: "... nobis Romulus ut libitum imperitaverat, dein Numa religidnibus et divino iure populum devinxit, repartaque quaedam a Tullo et Anco. Sed praecipuus Servius Tullius sanctor legum fuit, quis etiam reges obtemperarent".

(5): bkz. The Cambridge Ancient History, VII, s.436; Livius, I, 58-60.

(6): Equites, Roma devletinin ilk askeri düzenindeki yurttaş sınıfı. Krallık ve Cumhuriyetin ilk devirlerinde senatörün en zengin üyeleri durumundaydılar ancak II. Kartaca Savaşı'ndan (i.ö.218-201) sonra bunlar askeri işlevlerini yitirmişlerdi. Cumhuriyetin son döneminde ise equites ismi zengin vatandaş sınıfını temsil ediyordu, bkz. P.Harvey, Classical Literature, s.168-9; Livius, I, 36; tribus ismini köken olarak üç sayısına (tres) bağlayan görüş için bkz. The Cambridge Ancient History, VII, s.409.

(7): Cic., de rep., II, 8, 14; Livius, I, 34.

(8): Varro, l.l., V, 55: "Ager romans primum divisus in partibus, a quo tribus appellata Titienisium, Ramnium, Lucerum. Nominatae, ut ait Ennius, Titienenses ab Tatio, Ramnenses ab Romulo, Luceres, ut Iunius, ab Lucumore; sed

omnia haec vocabula Tusca, ut Volnius, qui tragaedias
Tuscas scripsit, decebat".

- (9): Fordicidia ve Fornacalia için bkz. P.Harvey, Classical Literature, s.179-80.
- (10): Varro, l.l.,V,83.
- (11): Fasti (II,525-30), Romalı şair Ovidius'un (i.ö.42-İ.S. 17) eski yıllıklarda geçen takvim olaylarını ve bazı dinsel törenleri açıkladığı bir çalışmasıdır.
- (12): bkz. The Cambridge Ancient History, VII, s.411
- (13): bkz. The Cambridge Ancient History, VII, s.413-4; Livius, I,32: "... mortuo Tullio res, ut institutum iam inde ab initio erat, ad partes rediat, hique interregem nominaverant"; Cic., de leg., III,3,9: "... ast quando consilis magisterve populi nec escunt ... auspiciis patrum surta, allique ac se produnt, qui comitiatu creare consulem rite possit"; interreges için bkz. Dion. Halic., I,32.
- (14): Kendi başına bir kaynak olan On İki Levha Yâhasında, fragmentum'lara göre rex, consul ve magistratus adı geçmemekte, buna karşılık iudex ve arbiter (bkz. II. Tab.,2) sözcükleri yer almaktadır. Bununla birlikte geç dönemde oluşturulan yorumlarda praetor (bkz. III.Tab., 5) ve quaestores (bkz. IX.Tab.,4) adına rastlamaktayız. Bundan dolayı bu görev ve ünvanların Levhalar sonrası-

da oluřturulduđu söylenebilir; praetor için bkz. Varro, l.l.,V,80.

(15): bkz. The Cambridge Ancient History, VII, s.437; Liv., II,18: "dictator magister populi"; Cic.,de rep.,I,40, 63: "dictator quidem ... appellatur ... sed in nostris libris vides eum ... magistrum populi appellari"; magister: magistratus.

(16): bkz. I.Tab.,4

(17): Ayrıca heredes sui olarak da bilinir; diğer classi mirasılar iin bkz. V.Tab.,4-5.

(18): Liv.,IV,5: "... ne conubium patribus cum plebe essent ...".

(19): Varro, l.l.,V,84; cmlede patricii yerine aynı toplum kesimine denilen patres deyimini kullanılmıştır.

(20): bkz. The Cambridge Ancient History, VII, s.427

(21): De Sanctis,G.,Storia dei Romani, Torino 1907-23,I,237.

(22): bkz. The Cambridge Ancient History, VII, s.423-24

(23): The Cambridge Ancient History, VII, s.432-3.

(24): Liv.,III,31: "... plebem et tribunos legem ferre non posse ...".

(25): Ibidem "... missi legati Athenas Sp.Postumius, A.Manius, P.Sulpicius Camerinus iussique inclitas leges So-

loris describere et aliarum Graeciae civitatum institute mores iuraque noscere"; Dion. Halic., 10, 52.

- (26): Cic., de leg., III, 3, 7: "censuris populi aevitatem, suboles, familias pecuniasque censesto, urbista templa, vias, aquas, aerarium, vectigalia tuento populi que partitis in tribus discribunto, exin pecunias, aevitatis, ordinis partiunto, equitum peditumque prolem describunto, cealibes esse prohibento, mores populi regurto, probrum in senato ne relinquento; bini sunt, magistratum quinquennium habento; reliqui magistratus annui sunt; aequae potestas semper esto".

LEGES XII TABULARUM

TABULA I.

1. SI IN IUS VOCAT, (ITO). NI IT, ANTESTAMINO: IGITUR EM
CAPITO.

2. SI CALVITUR PEDEMVE STRUIT, MANUM ENDO IACITO. 3. SI
MORBUS AEVITASVE VITIUM ESCIT, [QUI IN IUS VOCABIT] IUMENTUM
DATO; SI NOLET, AR CERAM NE STERNITO.

4. ADSIDUO VINDE X ADSIDUUS ESTO; PROLETARIO [IAM CIVI
CUI] QUIS VOLET VINDE X ESTO.

5. NEX (I MANCIPIQUE CUM p. R. IDEM) FORCTI SANATI (QUE IUS
ESTO).

6. REM UBI PACUNT, DRATO. 7. NI PACUNT, IN COMITIO AUT
IN FORO ANTE MERIDIEM CAUSAM COICIUNTO. COM PERORANTO AMBO
PRAESENTES. 8. POST MERIDIEM PRAESENTI LITEM ADDICITO. 9. SI
AMBO PRAESENTES, SOL OCCASUS SUPREMA TEMPESTAS ESTO.

10. Gellius (16,10,8): Cum "proletarii" et "adsidui" et
"senates" et VADES et SUBVADES et "viginti quinque asses" et
"taliones" ... evanuerint, *omnisque illa XII tabularum anti-*
quitas ... lege Aebutia lata conscripta sit ...

TABULA II.

1. Gaius (4,14): DE REBUS MILLE AERIS PLURISVE QUINGEN-
TIS ASSIBUS, DE MINORIS vero QUINQUAGINTA ASSIBUS SACRAMENTO
contendebatur; nam ita lege XII tabularum cautum erat. [AT]

SI DE LIBERTATEJ HOMINIS CONTROVERSIA ERAT, etiamsi pretiosissimus homo esset, tamen ut QUINQUAGINTA ASSIBUS SACRAMENTO contenderet[ur], eadem lege cautum est ...

2. (MORBUS SONTICUS) AUT STATUS DIES CUM HOSTE. (SI) QUID HORUM FUAT VITIUM IUDICI ARBITROVE REOVE, EO DIES DEFENSUS ESTO.

3. CUI TESTIMONIUM DEFUERIT, IS TERTIIS DIEBUS OB PORTUM OBVAGULATUM ITO.

TABULA III.

1. AERIS CONFESSI REBUSQUE IURE IUDICATIS XXX DIES IUSTI SUNTO. 2. POST DEINDE MANUS INIECTIO ESTO. IN IUS DUCITO. 3. NI IUDICATUM FACIT AUT QUIS ENDO EO IN IURE VINDICIT, SECUM DUCITO, VINCITO AUT NERVO AUT COMPEDIBUS XV PONDO, NE MINORE, AUT SI VOLET MAIORE VINCITO. 4. SI VOLET SUO VIVITO. NI SUO VIVIT [QUI EUM VINCTUM HABEBIT] LIBRAS FARRIS ENDO DIES DATO. SI VOLET. PLUS DATO.

5. Gellius (20,1,46-7): Erat autem ius interea paciscendi ac nisi pacti forent, habebantur in vinculis dies sexaginta. Inter eos dies trinis nundinis continuis ad [praetorem] in comitium producebantur, quantaque pecuniae iudicati essent, praedicabatur. Tertiis autem nundinis capite poenas dabant, aut trans Tiberim peregre verum ibant.

6. TERTIIS NUNDINIS PARTIS SECANTO. SI PLUS MINUSVE SECUERUNT, SE FRAUDE ESTO.

7. ADVERSUS HOSTEM AETERNA AUCTORITAS (ESTO).

TABULA IV.

1. Cicero (de leg., 3, 8, 19): Cito necatus tamquam ex XII tabulis insignis ad deformitatem puer.

2. SI PATER FILIUM TER VENUNDUIT, FILIUS A PATRE LIBER ESTO.

3. Cicero (phil., 2, 28, 69): Illam mimam suas res sibi habere iussit ex XII tabularum, claves ademit, exegit.

4. Gellius (3, 16, 12): Comperi, feminam ... in undecimo mense post mariti mortem peperisse, factumque esse negotium ... quasi marito mortuo postea concepisset, quoniam decemviri in decem mensibus gigni hominem, non in undecimo scripserunt.

TABULA V.

1. Gaius (1, 144-5): Veteres ... voluerunt feminas, etiam si perfectae aetatis sint, propter animi levitatem in tutela esse; ... exceptis virginibus Vestalibus, quas ... liberas esse voluerunt: itaque etiam lege XII tabularum cautum est.

2. Gaius (2, 47): Mulieris, quae in agnatorum tutela erat, res mancipii usucapi non poterant, praeterquam si ab ipse tutore [auctore] traditae essent: id[que] ita lege XII tabularum [cautum erat].

3. UTI LEGASSIT SUPER [FAMILIA] PECUNIA TUTELAVE SUAE

REI, ITA IUS ESTO. 4. SI INTESTATO MORITUR, CUI SUUS HERES
NEC ESCIT, ADGNATUS PROXIMUS FAMILIAM HABETO. 5. SI ADGNATUS
NEC ESCIT, GENTILES FAMILIAM HABENTO.

6. Gaius (1,155): Quibus testamento ... tutor datus non
sit, iis ex lege XII [tabularum] agnati sunt tutores.

7. a. SI FURIOSUS ESCIT, ADGNATUM GENTILIUMQUE IN EO PE-
CUNIAQUE EIUS POTESTAS ESTO. b. ... AST EI CUSTOS NEC ESCIT,
c. Ulpianus, ad Sabinum (D.,27,10,1): lege XII tabularum pro-
digo interdicatur bonorum suorum administratio. Ulpianus
(fr.,12,2): Lex XII tabularum furiosum itemque prodigum, cui
bonis interdictum est, in curacione iubet esse agnatorum.

8. Ulpianus (tit.,29,1): Civis Romani liberti heredita-
tem lex XII tabularum patrono defert, si intestato sine suo
herede libertus decesserit. Ulp., ad ed., (D.,50,16,195,1):
Cum de patrono et liberto loquitur lex, EX EA FAMILIA, in-
quit, IN EAM FAMILIAM.

9. Gordianus (C.,3,36,6): Ea, quae in nominibus sunt,
non recipiunt divisionem cum ipso iure in portiones heredita-
rias ex lege XII tabularum divisa sunt. Diocletianus (C.,2,3,
26): ex lege XII tabularum aes alienum hereditarium pro por-
tionibus quaesitis singulis ipso iure divisum.

10. Gaius, lib. VII. ad ed. provinciale (D.,10,2,1,pr.):
Haec actio (familiae erciscundae) proficiscitur e lege XII
tabularum, namque COHEREDIBUS VOLENTIBUS A COMMUNIONE DISCE-
DERE necessarium videbatur aliquam actionem constitui qua in-

ter eos res hereditariae distribuerentur.

TABULA VI.

1. a. CUM NEXUM FACIET MANCIPIUMQUE, UTI LINGUA NUNCUPASSIT, ITA IUS ESTO. b. Iustinianus (Inst., 2, 1, 41): Venditae ... et traditae (res) non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium solverit vel alio modo satisfecerit, veluti expromissore aut pignore dato; quod cavetur ... lege XII tabularum. c. Ulpianus (tit., 2, 4): Sub hac conditione liber esse iussus "si decem milia heredi dederit", etsi ab herede abalienatus sit, emptori dando pecuniam ad libertatem perveniet: idque lex XII tabularum iubet.

2. Cicero (de off., 3, 16, 65): Cum ex XII tabulis satis esset ea praestari, quae essent lingua nuncupata, quae qui infitatus esset, dupli poenam subiret, a iuris consultis etiam reticentiae poena est constituta.

3. Cicero (top., 4, 23): Usus auctoritas fundi biennium est, ... ceterarum rerum omnium ... annuus est usus.

4. Gaius (1, 111): Lege XII tabularum cautum est, ut si qua nollet eo modo (usu) in manum mariti convenire, ea quotannis trinoctio abesset atque eo modo (usum) cuiusque anni interrumperet.

5. a. SI [QUI] IN IURE MANUM CONSERUNT ... b. Paulus (Vat. fr., 50): et mancipationem et in iure cessionem lex XII tabularum confirmat.

6. Livius (3,44,11-2): Postulant ut rem integram in patris adventum differat (Appius Claudius), lege ab ipso lata vindicias det secundum libertatem.

7. TIGNUM IUNCTUM AEDIBUS VINEAEVE E COMPACE NE SOLVITO.

8. Ulpianus, ad edictum (D., 47, 3, 1, pr.): Lex XII tabularum neque solvere permittit tignum furtivum aedibus vel vineis iunctum neque vindicare ... sed in eum, qui convictus est iurxisse, in duplum dat actionem.

9. ... QUANDOQUE SARPTA, DONEC DEMPATA ERUNT ...

TABULA VII.

1. Cicero (de leg., 1, 21, 55): Usus capionem XII tabularum intra quinque pedes esse noluerunt.

2. Varro (de l. l., 5, 22): XII tabularum interpretes ambitum parietis circuitum esse describunt. Maecianus (assis distr., 46): Sestertius duos asses et semissem (valet), ... lex ... XII tabularum argumento est, in qua duo pedes et semis "sestertius pes" vocatur.

3. Gaius l., IV ad leg XII tab. (D., 10, 1, 13): Sciendum est in actione finium regundorum illud observandum esse, quod ad exemplum quodammodo eius legis scriptum est, quam Athenis Solonis dicitur tulisse.

4. a. Plinius (nat., 19, 4, 50): In XII tabulis ... nusquam nominatur villa, semper in significacione ea "hortus", in

horti vero "heredium". b. Festus (536,4): [Tugurria a tecto appellantur [domicilia rusticorum] sordida ... quo nomine [Messalla in explanatione] XII ait etiam ... [signifi]cari.

5. a. SI IURGANT ... b. Cic. (de leg., 1,2): Controversia est nata de finibus, in qua ... e XII tres arbitri finis re-
genus.

6. Gaius, ad ed. provinc. (D., 8,3,8): Viae latitudo ex lege XII tabularum in porrectum octo pedes habet, in anfractu, id est ubi flexum est, sedecim.

7. VIAM MUNIUNTO: NI SAM DELAPIDASSINT, QUA VOLET IUMENTA ABITO.

8. a. SI AQUA PLUVIA NOCET ... b. Paulus, ad Sab., (D., 43,8,5): Si per publicum locum rivus aquae ductus privato nocet, erit actio privato ex lege XII tabularum ut noxa domino sarciatur.

9. a. Ulpianus, ad ed. (D., 43,27,1,8): Lex XII tabularum efficere voluit, ut XV pedes altius rami arboris circumcidantur. b. Pomponius, ad Sab. (D., 43,27,2): Si arbor ex vicini fundo vento inclinata in tuum fundum sit, ex lege XII tabularum de adimenda ea recte agere potes.

10. Plinius (nat., 16,5,15): Cautum est ... lege XII tabularum ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere.

TABULA VIII.

1. a. QUI MALUM CARMEN INCANTASSIT ... b. Cic., de rep. (4,10,12; Aug. de civit. dei,2,9): XII tabulae cum perpaucae res capite sanxissent, in his hanc quoque sancendam putaverunt: si quis occentavisset sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri.

2. SI MEMBRUM RUP(S)IT, NI CUM EO PACIT, TALIO ESTO. 3. MANU FUSTIVE SI OS FREGIT (collisive) LIBERO CCC, SI SERVO CL POENAM SUBITO [sestertiorum]. 4. SI INIURIAM [ALTERI] FAXSIT, VIGINTI QUINQUE [AERIS] POENAE SUNTO.

5. Festus (356,3): Rupsit in XII significat damnum dedit.

6. Ulpianus, l. XVIII ad ed. (D.,9,1,1): Si quadrupes pauperiem fecisse dicitur, ... lex (XII tabularum) voluit aut dari id quod nocuit, id est id animal quod noxiam commisit, aut aestimationem noxiae offerri.

7. Ulpianus, l. XLI ad Sabirum (D.,19,5,14,3): Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat, eamque ego immisso pecore depascam, ... neque ex XII tabularum de pastu pecoris, quis non in tuo pascitur, neque de pauperie ... agi posse.

8. a. QUI FRUGES EXCANTASSIT. b. ... NEVE ALIENAM SEGETEM PELLEGERIS ...

9. Plinius (nat.,18,1,12): Frugem ... aratro quaesitam furtim noctu pavisse ac secuisse puberi XII tabulis capital

erat, suspensumque Cereri necari iuebant, gravius quam in homicidio convictum; impubem [praetoris] arbitrato verberari noxiamve duplione decidi.

10. Gaius, l. IV ad XII tab. (D., 47, 9, 9): Qui aedes a-cervumve frumenti iuxta domum positum combusserit, vinctus verberatus igni necari (XII tabulis) iubetur, si modo sciens prudensque id commiserit; si vero casu, id est neglegentia, aut noxiam sarcire iubetur, aut si minus idoneus sit, levius castigatur.

11. Plinius (nat., 17, 7): Cautum est XII tabulis ut qui iniuria cecidisset alienas (arbores), lueret in singulas aeris XXV.

12. SI NOX FURTUM FACTUM SIT, SI IM OCCISIT, IURE CAESUS ESTO.

13. Cic., (pro Tullio, 21, 50): Furem hoc est praedonem et latronem, luci occidi vetant XII Tabulae, ... nisi se telo defendit, inquit; etiamsi cum telo venerit, nisi se telo eo ac repugnabit, non occides; quod si repugnat, endo plorato, hoc est conclamato, ut aliqui audiant et conveniant.

14. Gellius (11, 18, 8): Ex ceteris autem manifestis furi-bus liberos verberari addicique iusserunt (decemviri) ei, cui furtum factum esset ...; servos ... verberibus affici et e saxo praecipitari; sed pueros impuberes praetoris arbitrato verberari voluerunt noxiamque ab his sarciri.

15. a. Gaius (3,191): Concepti et oblati (furti) poena ex Lege XII Tabularum tripli est. b. ... LANCE ET LICIO ...

16. SI ADORAT FURTO, QUOD NEC MANIFESTUM ERIT ... [DUP-
LIONE DAMNUM DECIDITO].

17. Gaius (2,45): Furtivam (rem) lex XII tabularum usu-
capi prohibet.

18. a. Tacitus (ann.,6,16): XII tabulis sanctum, ne quis unciario fencore amplius exerceret. b. Cato (de agri cult. praef.): Maiores ... in legibus posiverunt furem dupli con-
demnari, feneratorem quadrupli.

19. Paulus (coll.,10,7,11): Ex causa depositi Lege XII
Tabularum in duplum actio datur.

20. a. Ulpianus, l. XXXV ad ed. (D.,26,10,1,2): (de sus-
pectis tutoribus et curatoribus): Sciendum est suspecti cri-
men e Lege XII Tabularum descendere. b. Tryphonius, disputat.
(D.,26,7,55,1): Si ipsi tutores rem pupilli furati sunt, vide-
amus an ea actione, quae proponitur ex Lege XII Tabularum ad-
versus tutores in duplum, singuli in solidum teneantur.

21. PATRONUS SI CLIENTI FRAUDEM FAXIT, SACER ESTO.

22. QUI SE SIERIT TESTARIER LIBRIPENSVE FUERIT, NI TES-
TIMONIUM FARIATUR. IMPROBUS INTESTABILISQUE ESTO.

23. Gellius (20,1,53): Ex XII tabulis ... si nunc quoque
... qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo
Tarpeio deiceretur.

24. SI TELUM MANU FUGIT MAGIS QUAM IECIT, aries subicitur.

25. Gaius, l. IV ad XII tab., (D., 50, 16, 236, pr.): Qui venenum dicit, adicere debet, utrum malum an bonum; nam et medicamenta venena sunt.

26. Porcius Latro (decl. in Cat., 19): XII tabulis cautum esse cognoscimus, ne qui in urbe coetus nocturnos agitare.

27. Gaius l. IV ad XII tab., (D., 47, 22, 4): His (sodalibus) potestatem facit lex (XII Tabularum), pactionem quam velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant; sed haec lex videtur ex lege Solonis translata esse.

TABULA IX.

1. 2. Cic. (de leg., 3, 4, 11; 19, 44): Privilegia ne irroganto; de capite civis nisi per maximum comitiatum ... ne ferunt ... Leges praeclarissimae de XII Tabulis translatae duae, quarum altera privilegia tollit, altera de capite civis rogari nisi maximo comitiatu vetat.

3. Gellius (20, 1, 7): duram esse legem putas, quae iudicem arbitrumve iure datum, qui ob rem [iudicandam] pecuniam accepisse convictus est, capite poenitur?

4. Pomponius, lib. sing. enchirid. (D., 1, 2, 2, 23): quaestores ... qui capitalibus rebus praessent, hi appellabantur quaestores parricidii; quorum etiam meminit Lex XII Tabularum.

5. Marcianus (D., 48, 4, 3): Lex XII tabularum iubet eum, qui hostem concitaverit quive civem hosti tradiderit, capite puniri.

6. Salvianus (de gubern. dei, 8, 5, 24): Interfici ... indemnatum quemcumque hominem etiam XII tabularum decreta veterunt.

TABULA X.

1. HOMINEM MORTUUM IN URBE NE SEPELITO NEVE URITO.

2. ... HOC PLUS NE FACITO. ROGUM ASCEA NE POLITO.

3. Cic. (de leg., 2, 23, 59): Externuato igitur sumptu tribus reciniis et tunicula purpurae et decem tibicinibus tollit etiam lamentationem.

4. MULIERIS GENAS NE RADUNTO, NEVE LESSUM FUNERIS ERGO HABENTO.

5. a. HOMINE MORTUO NE OSSA LEGITO, QUD POST FUNUS FACIAT. b. Cic. (l. c., 24, 60): Excipit bellicam peregrinamque mortem.

6. a. Cic. (l. c.): Haec praeterea sunt in legibus de unctura: "servilis unctura tollitur omnisque circumpotatio" ... "Ne sumptuosa respersio, ne longae coronae, ne acerrae". b. (Ne murrata potio. c. Ne

7. QUI CORONAM PARIT IPSE PECUNIAVE EIUS (HONORIS) VIRTUTISVE ERGO ARDUITUR EI ...

8. ... NEVE AURUM ADDITO. AT CUI AURO DENTES IUNCTI ESCUNT. AST IM CUM ILLO SEPELIET URETVE, SE FRAUDE ESTO.

9. Cic. (de leg., 2, 24, 61): rogum bustumve novum vetat propius LX pedes adigi aedes alienas invito domino.

10. Cic. (de leg., 2, 24, 61): forum, id est vestibulum sepulcri bustumve usucapi vetat.

TABULA XI.

1. Cic. (de rep., 2, 36, 61-37, 63): (Decemviri) cum X tabulas summa legum aequitate prudentiaque conscripsissent, in annum posterum decemviros alicui subrogaverunt, ... qui duabus tabulis iniquarum legum additis ... conubia ... ut ne plebi cum patribus essent, inhumanissima lege sanxerunt.

2. Macrobius (sat., 1, 13, 21): Tuditanus refert libro III magistratum decemviros, qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit auctores.

3. Cic. (ad Att., 6, 1, 8): E quibus (libris de rep.) unum ἱστορικὸν requiris de Cn. Flavio Anni filio. Ille vero ante decemviros non fuit ... Quid ergo profecit, quod protulit fastos? Occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis.

TABULA XII.

1. Gaius (4, 28): Lege autem introducta est pignoris ca-

pio, veluti *Lege XII Tabularum* adversus eum, qui *hostiam* emisset nec pretium redderet; item adversus eum, qui *mercedem* non redderet pro eo iumento, quod quis ideo locasset, ut inde pecuniam acceptam in *dapem*, id est in sacrificium, impenderet.

2. a. *SI SERVUS FURTUM FAXSIT NOXIAMVE NOIXJIT.* b. Gaius (4,75,76): Ex maleficiis filiorum familias servorumque ... noxales actiones proditae sunt, uti liceret patri dominove aut litis aestimationem sufferre aut noxae dedere ... Constitutae sunt ... aut legibus aut edicto praetoris: legibus velut furti *Lege XII Tabularum*.

3. *SI VINDICIAM FALSAM TULIT, SI VELIT IS ...TOR ARBITROS TRIS DATO, EORUM ARBITRIO ... FRUCTUS DUPLIONE DAMNUM DECIDITO.*

4. Gaius, l. VI ad XII tab. (D., 44, 6, 3): Rem, de qua controversia est, prohibemur (lege XII tabularum) in sacrum dedicare: alicquin dupli poenam patimur, ... Sed duplum utrum fisco an adversario praestandum sit, nihil exprimitur.

5. Livius (7, 17, 12): In XII Tabulis legem esse, ut quodcumque postremum populus iussisset, id ius ratumque esset.

AÇIKLAMALAR

Antestamino: antestor, atus sum, ari, (iki tarafın tanıklarını bir araya getirmek; tanık olarak çağırmak) eyleminin emir kipi; buradan başka Porph., Hor. sat., 1, 9, 65'te belgelenmiştir; -mino, arkaik, edilgen, II. ve III. tekil şahıs emir kipi takısıdır. Em: (ya da im (VIII.Tab., 2) klasik eyam) eum (onu) yerine), i- gövdesine göre kurulmuş olan em ya da im'in yerine kullanılmıştır, bkz. Fest., 76, 10; Gell., 20, 1, 45. Calvitur: calvor, calvi, (aldatmak, yanıltmak; cyalamak) eyleminin praesens III. tekil şahıs kullanımı; deponens biçiminde, ender olarak arkaik yazarlarda (acc. ile Pacuv., 136; 241; 382; Plaut., casina, 167) geçer, krş. Fest., 313 M. Pedem ve struit: struo, struxi, structum, ere, (yığmak, biriktirmek; sıraya koymak; kurmak; inşa etmek) eylemi, arkaik dönemden beri belgelenmiş klasik dönemde de kullanılmıştır; pedem struere (geri gitmek) ise sadece On İki Levha Yasalarında belgelenmiştir; Fest., 450 sonu, "Struere antiqui dicebat pro adicere, augere ... at in XII quod est" (eskiler, On İki Levha Yasalarında olduğu gibi struere'yi adicere (-e doğru atmak) ve augere (yığmak) yerine kullanıyorlardı). Erdo: ya da indu, in'in (içine, -e doğru) yerine arkaik ya da arkaikçi yazarlarca kullanılmıştır, krş. Fest., 67.2.12; Gell., 20, 1, 45. In'in bu güçlendirilmiş biçimi bazı birleşik eylemlerde yarar: indago, indigena, indiges vb. Aevitas: aetas, tatis, f. gibi sürenin an bildiren görünüşüne işaret eden tempus'un karşıtı olarak, süresi içindeki zaman kavramını ifade eden aevus, i. m. ve aevum, i. n.'den türemiştir; "yaşam süresi, yaş"

anlamında Cicero, de leg., 3, 7'de; "ölümsüzlük" anlamıyla da Plat., 1, 120'de geçer. Escit: erit yerine kullanılan arkaik biçim; esco, -si başlamalı eyleminin karşılığıdır. Sadece arkaik metinlerde, praesens indicativus III. tekil ve çoğul şahıs, escit ve escunt biçimleriyle geçer, krş. Paul., Fest., 54. Forcti: forctus (ve lehçeye değyin biçimi horctus), fortis, e'nin arkaik biçimi olan forctis'in eşilidir, krş. Fest., 91, 14: "horctum et forctum pro bono dicebant" (bonus (iyi yurttaş) yerine horctus ve forctus derlerdi). Bir yorumu göre de eski bir halk topluluğu adıdır (bkz. E. - M.). Pacunt: panco, panxi, panctum, ere, (sağlamlaştırmak; sağlanca saptamak; edebiyat eseri yazmak; sınırları belirlemek) eylemin arkaik biçimi; pak- (iki taraf arasında anlaşmaya varmak, bkz. ad Herenn., 2, 13, 20: "pacta sunt quae legibus observanda sunt, hoc modo ..." (yasalar tarafından uyulması gereken anlaşmaya varılmış olan şeylerdir, şöyle ki ...)) kökünden pacere eylemi III. tekil ve çoğul şahıslarda On İki Levha Yasalarında kullanılmıştır, krş. Fest., 296, 35. Coiciunto: co(n)icio, ere, (atmak, fırlatmak; -e sokmak, -e getirmek; ağız dalaşı yapmak; tartışmak) eylemin futurum emir kipi III. çoğul şahsı; hukuk terimi olarak klasik öncesi dönemde belgelenmiştir, bkz. Herenn., 2, 13, 20; Gell., 17, 2, 10. Com: cum (ile) yerine kullanılan arkaik biçim, bkz. Prisc., 2, 39, 16. Vades ... subvades: vas, vadis, m. (vades, kefiller), vadimonium, ii, n. (taahhüt) yerine kullanılan arkaik biçim, bkz. Varro, l.l., 6, 74 Müll.: "vas appellatus, qui pro altero vadimonium promittebat"; subvades, vades yerine kefil olan kimseler anlamındadır. Consc-

pita sit: conscopio, ivi, itum, ire, (bilinçsiz hale gelmek, uykuya dalmak), Gell., 16, 10, 8: "cum omnis illa XII tabularum antiquitas ... conscopita sit" ifadesinde hukuk terimi olarak "yürürlükten (kullanımdan) kalkmış olma" anlamındadır. Hoste: hostis, is, e, (düşman) klasik dönemdeki peregrinus, i, m. (yabancı) yerine kullanılmıştır, bkz. Cic., off., 1, 12, 37: "hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus"; Varro, l.l., 5, 3 Müll.; Paul., ex Fest., p. 102 p. Fuat: sum, fui, esse, (olmak) eyleminin subiunctivus, klasik sit biçimi yerine kullanılmış arkaik biçim; Hint-Avrupa BHEWE'den türemiş, ilkel fu gövdesinden kaynaklanan fuam, fuas, fuat, fuant şimdiki zaman çekimine aittir. Portum: portus, us, m. (liman; sığınılan yer) eski latince "kapı eşiği, ev" anlamıyla kullanılmıştır, bkz. Fest., p. 375 Müll. Ponda: çekimsiz, pend- kökündeki q ünlüleşmesi sonucu pondo (... ağırlığında) oluşmuş, eril gövde q/e'li pondus, eris, n. (ağırlık) kullanılmıştır. Se: sine (-sız, -siz) yerine kullanılan arkaik biçim; se (sine) fraude, "zararsız, tehlikesiz" anlamındadır. Verumdui: verundo (verundo), dedi, datum, are, (satışa çıkarmak; esir kölelerini satmak) Cicero'da bulunmayan bir eylem, daha çok arkaizan yazarlarınca belgelenmiştir, krş. Sall., Iug., 31, 7; Liv., 4, 29, 4; 26, 16, 7; Tac., ann., 14, 33 vb. Legassit: lego, avi, atum, are, (son istek ya da vasiyetini bildirmek) eyleminin plusquam perfectum subiunctivus legaverit yerine kullanılmış biçimi. Super: "üstünde" asıl anlamı dışında ablativus ile birlikte de (-a ilişkin) değerindeki kullanımına klasik dönemde ender olarak rastlanır. Ast:

"öte yandan" anlamında çekimsiz parçacık; şart cümlesinin ikinci koşulunu başlatır; bu anlamda sadece arkaik yazarlarınca belgelenmiştir (Lex Serv. Tul., ap. Fest., 260, 9; Plaut., captivus, 683; trin., 74). Nuncupassit: nuncupo, avi, atum, are, (... adını almak; bildirmek) eylemi, hukuk ve ayin usulu dilinde kullanılır ve Cic., de orat., 3, 153 ve Quint., 8, 3, 27'e göre arkaik dile aittir; nuncupaverit yerine kullanılmış arkaik biçimdedir, bkz. Fest., 173. Sarpta: sarpic (sarpo), (sarpsi, bkz. Char., 245, 21), ptum, ere, (bağ budamak) arkaik teknik terim, bkz. Fest., 429, 1; "sarpta vinea, putata ... sarpere enim antiqui pro purgare ponebant". Sam: suam ve eam (onu) yerine kullanılan arkaik biçim; bu da sq- gövdesinden yapılmış bir işaret adıdır ve Fest., 47, 3'ün tanıklığına göre, Ennius'ta (Aen., 219) da korunmuştur. Delapidassint: dela-pido, are, "taşla döşemek" anlamına (Paul., ex Fest., 73, 13 Müll.) da sahiptir; delapidassint biçimi dixc, faxc, capic türünde -sq gelecek zamanı ender örneklerinden biridir; gövdenin ünlü bir harf ile bitmesi halinde -ss alır. Bu futuru biçimi kısa süre belgelenmiş, sonra ortadan kalkmıştır. Incantassit: gerek incantc, avi, atum, are, gerekse excantc, avi, atum, are, eylemleri, canc, cecini, cautum, ere, (insan, kuş, müzik aleti sesleriyle oluşturulan ezgi söylemek) eyleminin intensivum biçimlerinin birleşikleridirler. Burada "büyülü formüller söylemek" anlamını edinmiştir; bu anlamıyla Plin., 28, 3, 10-12'de de geçer. Incantassit, futuru exactum'u incantaverit'in arkaik biçimidir, bkz. yukarıda -sq gelecek zamanı. Talic: talic, onis, f. (kısas), On İki Levha Yasala-

rından başlayarak belgelenir. Halk kökeni bilgisi yakıştırmasıyla talis (öyle, böyle)'ten kaynaklanmış olabilir, bkz. Fest., 496, 15; 550, 3; 363 Müll. Faxsit: facio, feci, factum, ere, (yapmak, meydana getirmek) eyleminin futurum'u, bkz. yukarıda. Excantassit: bkz. yukarıda incantassit. Nox: nox, noctis, f. (gece), nocte (klasik, ama ender), noctu (geceleyin) zaman belirteğinin yerine kullanılmıştır, bkz. Macr., saturn., 1, 4, 19: "... in XII Tabulis inusitatissime "nox pro noctu" dixerunt". Bu kullanıma sadece klasik öncesi dönemde rastlanılır. Im: bkz. yukarıda em. Adorat: adoro, avi, atum, are, (konuşmak; -e sözle yönelmek; görüşmek) eylemi hukuk dilinde, erken dönemde "suçlamak" anlamını edinmiştir, bkz. Fest., 162 Müll. Klasik dönemde ise "rica etmek, yalvarmak" anlamını alır. Nec: "ne de" anlamıyla değil, tümcenin başına gelerek olumsuzluk anlamını veren non yerine kullanılmıştır. Decidito: decido, cidi, ere, (cado'dan düşmek) eylemi değil, decido, cidi, cisum, ere, (caedo'dan kesmek) eylemi söz konusudur. Bu da mecaz anlamında, Levhalarda, "belirlemek; sona erdirmek" anlamını edinmiştir. Hukuk dilinde, klasik dönemde de, bu anlamıyla transigo, paciscor ile eş anlamlıdır. Faxit: bkz. yukarıda faxsit.

ON İKİ LEVHA YASALARI

I. LEVHA

1. Eğer (davacı davalıyı) hukuk uygulayıcısı (magistra (1) önüne) çağırırsa, (gitsin). Gitmezse (davacı onu) tanıklık etmeye çağırırsın; o zaman (sadece) onu zorla alıp getirsin.

2. Eğer (davalı) aldatırsa ya da ayağını geri çekerse (kaçarsa), (davacı) onu yakalasin (ona el atsın). 3. Eğer hastalık ya da yaş engel oluştursa, [(davalıyı) yargı yerine çağırın kişi] (davacıya) koşum hayvanı sağlasın; istemezse, üstü kapalı araba hazırlamasın.

4. Toprak sahibine, toprak sahibi kefil (2) olsun; mal varlığı olmayan yurttaşa kim isterse o kefil olsun.

5. (Sözüne) bağlı ve (Roma'ya) bağlılığı yeniden sağlanmış kişilere, yükümlülük ve (iyelik) devrinde Roma halkıyla aynı hak tanınsın.

6. (Taraflar) uzlaştıklarında, (görevli bunu) bildirsin.

7. Uzlaşmazlarsa (3), davayı öğleden önce comitium ya da forum'a getirsinler. Taraflar hazır olarak davayı savunsunlar.

8. Öğleden sonra (4) (yargıç) hazır bulunan tarafa kararı bildirsin (5). 9. Eğer iki taraf da hazır bulunuyorsa, güneşin batışı en son zaman (sınırı) olsun.

10. "Proletarii", "adsidui", "sanates", "vades", "subvades" yani kefiller ve bunların yerine kefil olan kimseler,

"25 as", "kısas" tarihe karıştığından, bütün o On İki Levha Yasalarının eski bilgileri ... Aebuitus yasasının getirilmesiyle yürürlükten kalksın.

II. LEVHA

1. Uyuşmazlık konusu bin ve daha fazla as (değerde) ise tarafların yatırdıkları para (6) 500 as; bin as'tan daha az (değerde) ise 50 as'tır; nitekim On İki Levha Yasalarında böyle ön görülmüştür. [Ama] aynı yasada, eğer bir insanın öz-gürlüğü uyuşmazlık konusuysa, bu kimse (köle ya da) çok değerli biri bile olsa, yine de 50 as'lık para yatırılması koşulu vardır.

2. (Ciddi bir hastalık) ya da bir yabancıyla kararlaştırılmış bir gün (varsa) (7); (eğer) bunlardan biri yargıç, hakem ve (öbür) taraf için engel oluşturursa, o kimse için gün ertelensin.

3. Tanıklığa gerek duymuş olan kişi, yüksek sesle istekte bulunmak için üç günde bir (tanığın) evinin önüne gitsin.

III. LEVHA

1. Borçlu olduğu kabul edildikten (8) ve uyuşmazlık üzerine dava makamınca karar verildikten sonra (borçlunun borcunu ödemesi için) 30 gün yasal süre olsun. 2. Bu süreden sonra (borçluya) el konsun. Dava makamına götürülsün. 3. (Eğer borçlu, mahkûmiyet) kararını yerine getirmezse ya da dava makamında kimse onun için kefil olmazsa, (alacaklı kimse, onu)

kendisiyle birlikte alıp götürsün (9); ya zincirle ya da ayak bağı olan köstekle (onu) bağlasın. 15 (ağırlıktan) az olmayan ya da isterse daha fazla ağırlıkla onu bağlasın. 4. (Borçlu) isterse kendi hesabına bir başına yaşasın (10). Eğer bir başına yaşamazsa, [onu bağlı tutacak olan kimse] her gün için tahıl libra'ları versin; eğer isterse daha fazla versin.

5. Bu arada yine de uzlaşma hakkı vardı ve anlaşmazlarsa (borçlular) altmış gün bağlı tutulurlardı. Bu zaman içinde birbirini izleyen üç pazar günü içinde toplantı meydanındaki [praetor] önüne çıkarılırlar ve ne kadar para (ödemeye) yükümlü oldukları (onlara) bildirilirdi. Üç pazar günü süresi geçtikten sonra ya ölümle cezalandırılırlar ya da Tiber nehrinin ötesinde, kent dışında, satışa çıkarılırlardı.

6. Üçüncü pazar gününde parçalara ayırsınlar (11). Eğer (gereğinden) fazla ya da az ayırmışlarsa, ceza görmesinler.

7. Yabancıya karşı (=yabancı karşısında Roma yurttaşının) mülkiyet hakkı sonsuza kadar (var) olsun (12).

IV. LEVHA

1. On iki Levhalarda işaret edildiği gibi, çok kötü sarkatlığı nedeniyle (öldürülmesi gereken) çocuk hemen öldürülür.

2. Eğer baba oğ(u)lu(nu) üç defa satarsa, oğul babasından bağımsız olsun (13).

3. O oyuncu (kadının) kendine ait olanı almasını emret-

ti, On İki Levhaya göre (evin) anahtarlarını (onun elinden) aldı ve (onu) kovdu (14).

4. Kadının, kocanın ölümünden sonra, onbirinci ayda doğum yaptığını ortaya çıkmış olması; neredeyse, kocasının ölümünden sonra (onu) gebe kaldığı (gibi) bir iş olmuştur; çünkü On Kişi, insanın onbir ayda değil on ayda doğduğunu yazmışlardır (15).

V. LEVHA

1. Eskiler, olgun yaşta olsalar bile, hafif ruhlu olmaları sebebiyle kadınların vasilik altında olmalarını istedikler; denetimden bağımsız olmalarını istedikleri Vesta bakireleri (=rahibeleri) bunun dışındadır: On İki Levha yasasına göre de böyle ön görülmüştür.

2. Yine, baba tarafından akrabaların vasiliği altındaki kadının devredilebilir malları, zamanlaşımı ile mülk edinilmezdi; bizzat kadın tarafından [vasininin (16) işlem sırasında onaylamasıyla] (bu malların) devredilmesi bunun dışındadır: bu On İki Levha yasasına göre böyle ön görülmüştür.

3. (Kişi) [Ev halkının], taşınır malları ya da mal mülkünün vasiliği üstüne nasıl talimat verirse, öyle hak sayılsın (17). 4. Eğer (kişi) vasiyet bırakmadan ölürse, onun erkek mirasçısı (18) yoksa, baba tarafından en yakın akrabası ev halkının iyeliğini alsın. 5. Baba tarafından akrabası yoksa, ev halkının iyeliğini (ölen kişinin) klan üyeleri alsın.

6. Vasiyet yoluyla vasi tayin edilmeyen kişiler (19) için, On İki Levha yasasına göre, baba tarafından akrabalarla vesayet işini görmekle görevlendirilirler.

7. a. Eğer (kişi) çıldırmaışsa, onun ve taşınır mallarının egemenliğı baba tarafından akrabalarına ve klan üyelerine ait olsun. b. Ama (eğer ona) bakıp gözetecek kimse yoksa, c. On İki Levha Yasasında (onun) mallarının yönetiminin savurgan birine verilmesi yasaklanmıştır. On İki Levha Yasası mallarının tamamının (yönetiminin) yasaklandığı çıldırmaış kişinin ve aynı şekilde savurgan kişinin kayımlığının baba tarafından akrabalarına verilmesini emreder (20).

8. On İki Levha Yasası, eğer vasiyet bırakmadan ve mirasçısı olmadan ölürse, Roma yurttaşı bir azatlının (21) mirasını onun eski efendisine devreder. Yasa, eski efendi ve azatlı hakkında o aile halkından o aile halkına der.

9. Alacaklar, On İki Levha yasasına göre, mirasın hukuksal hisselerine ayrıldıkları zaman (mirasın mirasçılar arasında) bölüşülmesine dahil edilmezler. On İki Levha Yasasına göre, parçalarını her biri araştırıldıktan sonra, miras alınan borçlar toplamı (ortak mirasçılar arasında) hukuken orantılı olarak bölünür.

10. Dava (yani mirasın bölüşürülmesi davası) On İki Levha yasasıyla başlar; nitekim, ortak mirasçılar karşılıklı olarak eşit ortaklık istemediklerinde, miras kalan şeyi aralarında bölüşürecek bir davanın açılması gerekli görünüyör-

du.

VI. LEVHA

1. a. (Taraf), yükümlülük (bağı) kurduğunda ve (iyelik) devri yaptığında (22), (mala sahip olmak için) diliyle nasıl bildirmişse, öyle hükmolunsun. b. Satılan ve devredilen (bir mal) (23), bir alıcı tarafından ancak satıcıya bedeli ödendiği ya da ödeme sözü veren birinin (sağlanması) ya da güvence verilmesi gibi bir yolla (satıcının) tatmin edildiği zaman satın alınmış olur, On İki Levha yasasında bu ön görülmüştür. c. özgür olması takdir edilmiş (kölenin), (köle) mirasçı tarafından başkasına devredilmiş olsa bile, "eğer mirasçıya on bin vermişse" koşuluyla, alıcıya para vererek özgürlüğüne kavuşması emredilmiştir; On İki Levha yasası böyle emreder (24).

2. On İki Levha (Yasasında), dille söylendiği için, olduklarından üstün gösterilebilecek şeyleri (=kusurları) inkar eden kişi iki kat cezaya uğradı, ama hukukçular tarafından, susarak gerçeği saklamaya da ceza belirlermişti.

3. Taşınmaz bir malın zamanaşımı ile elde edilmesi (için gerekli süre) iki yıldır (25); diğer herşeyin zamanaşımı ile elde edilmesi (için gerekli süre) bir yıldır.

4. On İki Levha Yasasında, bu şekilde kocasının elinin egemenliği altında olmak istemeyen (kadının), her yıl birbirini izleyen üç gece (kocasının evinden) dışarda geçirmesi ve bu şekilde her yıl zamanaşımı işlemini kesintiye uğratması ön

görülmüştür.

5. a. Eğer (taraf) hukuk uygulayıcısı önünde ellerini birlikte koyarlarsa... b. On iki Levha Yasası, iyeliğin devrini ve çekilmeyi onaylar.

6. Baba(sı)nın gelişine kadar (Appius Claudius'un) (26) sorununu ertelemesini, çünkü bizzat onun önerdiği yasayla (Virginia'nın) özgürlüğü lehine hüküm vermesi (gerektiğini) istediler.

7. Yapılara ve bağlara birleşmiş kiriş (=kazık) (27) çatıdan çıkarılmasın.

8. On iki Levha yasası ne yapılara ne bağlara birleşmiş çalıntı bir kirişi (birinin) çıkarmasına ne de (onda) hak talep etmesine izin vermez, ama (kirişi bunlara) birleştirmekten suçlu bulunan kişiye iki misli zarar davası tanır (28).

9. (Meyvelerin ilk) budanacakları zamandan toplanacaklarını zamana kadar,

VII. LEVHA

1. On iki Levha, beş ayak arasındaki (şeridin) zamanlaşımıyla mülk edinilemeyeceğini ön görür (29).

2. On iki Levha yorumcuları ambitus'u (evler arasındaki boş yer) (30), yapının dış duvarlarının circuitus'u (evin çevresindeki yol) olarak tanımlarlar. Sestertius, iki buçuk as (değerindedir); iki buçuk ayak (uzunluğuna) sestertius pes

denildiğini On İki Levha yasası gösterir.

3. Sınırlarının düzenlenmesi davasında, belli şekilde Solon'un Atina'da düzenlediği söylenen yasanın örnek alınarak yazıldığına gözlemlemek gerekir. Nitekim (yasa) şöyledir: (31).

4. a. On İki Levhanın hiçbir yerinde villa (çiftlik evi)'nin adı geçmez, o anlamda her zaman hortus (etrafı çevrili bahçe) kullanılır; hortus yerine de heredium (miras olarak alınmış arsa) (32). b. Juguria (kulübeler), bakımsız köylü evlerinin] damından dolayı böyle adlandırılırlar (33); bu adla [Messalla] On İki (Levha Yasaların) [açıklanmasında da [adlandırıldıklarını] söyler.

5. a. Eğer (taraf) anlaşamazlarsa (34) ... b. Sınırlar hakkında uyuşmazlık çıktı, bunda On İki (Levha Yasalarında ön görüldüğü gibi) üç hakem tarafından sınırlarımızı belirleriz.

6. On İki Levha Yasasına göre yolun genişliği, öne doğru düz uzanırsa sekiz ayaktır, dönemeçli olduğunda, yani büküldüğü yerde, on altı (ayaktır) (35).

7. Yolu onarsınlar; eğer onu taşla döşemezlerse; (irtifak hakkı sahibi) oradan istediği yere yük hayvanını sürsün (36).

8. a. Eğer yağmur zarar verirse ... b. Eğer halka ait bir yere yönelen su yolu özel bir kişiye zarar verirse, On

iki Levha yasasına göre, bu kişiye, zararın mal sahibi lehine karşılanması yönünde dava (hakkı) tanınacaktır (37).

9. a. On iki Levha Yasası, bir ağacın on beş ayaktan daha yüksek dallarının (ağacın) etrafından kesilmelerini istedi (38). b. Eğer ağaç komşunun çiftliğinden, rüzgarla senin çiftliğine eğilmiş olursa, On iki Levha yasasına göre, o (ağacı) ortadan kaldırmakla doğru hareket edersin.

10. On iki Levha yasasında başkasının çiftliğine düşen meyvenin toplanabileceği ön görülür.

VIII. LEVHA

1. a. Kim kötü ezgiyle büyü yapacak olursa ... b. On iki Levhamız ölüm cezasını çok az sebep için getirir; bunlar arasında da şu yaptırım dikkate aldılar: eğer bir kimsenin bir başkasına karşı iftira ya da aşağılamaya sebep olan hakaretli hiciv söylemiş ya da hakaretli hiciv yazmış olması (39).

2. Eğer (bir kimse bir başkasının) bir uzvunu sakatlamış olursa, onunla anlaşamazsa, kısas (cezası) verilsin (40). 3. Eğer elle ya da sopayla kemiğini kırarsa ya da (zedelerse), (o kişi) özgür ise üç yüz, köle ise yüz elli [sestertius] cezaya uğrasın. 4. Eğer başkasına zarar vermişse ceza yirmibeş [aes] olacaktır (41).

5. On iki [Levha]da rupsit, "zarar vermiş olacaksa" anlamındadır.

6. Eğer dört ayaklı bir hayvanın zarar vermiş olduğu

söylenirse, (On İki Levha) yasasından dava hakkı doğar; bu yasa, ya zarar verdiği şeyi, yani zarara sebep olan hayvanın teslimini ya da zararın (takdir edilen) miktarının verilmesini istedi (42).

7. Eğer meyve senin ağacından benim mülküne düşerse ve onu, geçmesine izin verilmiş sığırlara yedirirsem, On İki Levha Yasasına göre, senin (mülkünde) otlamadığı için, ne sürünün otlamasıyla ne de zararlarla ilgili olarak dava yürütülemez.

8. a. Meyvelere büyü yapan bir kimse ... b. ... ya da başkasının ürününü tehlikeye sokmayacaksın.

9. Sabanla tedarik ettiği ekini geceleyin gizlice otlatmış ve kesmiş olan yetiškine On İki Levhada ölüm cezası öngörölmüştü ve (Levhalar) adam öldürme suçuna (verilen cezadan) daha ağır bir ceza (yoluyla) (suçlunun) asılmasını ve Ceres'e (43) kurban olarak öldürölmesini emrediyorlardı; yetiškini olmayan küçüğün (ise), [praetor'un] kararıyla dövölmesi ve zararın iki katını (ödemesi) (kuralı) konmuştur.

10. Kim bir yapı ya da bir eve bitişik olarak depolanmış tahıl yığınınını ateşe verirse, eğer bunu bilerek ve kötölük amaçlayarak yapmışsa, bağılı (ve) dövöldükten sonra ateşle öldürölmesi emredilir; ama eğer savsama sonucu (yangın çıkmışsa), zararı ödemesi emredilir; eğer (ödeme için) yeterli (imkanı) daha azsa, daha hafif ceza alacaktır.

11. On İki Levhada, saldırgan niyetle başkasının (ağaç-

larını) kesen kişinin her bir ağaç için yirmi beş as ödemesi öni görülmüştür (44).

12. Eğer hırsızlık geceleyin yapılmışsa, eğer (mal sahibi) hırsızı öldürürse, (o) yasa gereğince öldürülmüş olsun (sayılsın) (45).

13. On İki Levha (Yasaları), hırsızı, yani soyguncuyu ya da eşkiyayı gündüzleri öldürmeyi yasaklar; (yasa) eğer (hırsız) (kendini) silahla savunmazsa der, silahla geldiğinde (de) silahla yaralamadıkça ve karşı koymadıkça öldürmeyeceksin; karşı koyarsa bile (mal ya da ev sahibi) yardım çağır-sın, yani başkalarının işitip yardıma gelmeleri için yüksek sesle haykırırsın (46).

14. Ama hırsızlar açıkça yakalamadıklarında (On Kişi) (bunlardan) özgür olanların dövülmelerine ve hırsızlığın yapılmış olduğu kişiye teslimini emrettiler; kölelerin dövülme-lerini ve kayadan (aşağı) atılmalarını (emrettiler); ama çocuk ve yetişkin olmayan küçüklerin [praetor'un] kararıyla dövülmelerini ve bunların verdiği zararın karşılanmasına iste-diler (47).

15. a. Çalınan malların ortaya çıkarılması ve gösteril-mesi halinde On İki Levha Yasasına göre, ceza üç katıdır. b. ... tepsiyle ve kuşakla (48) ...

16. Eğer (bir kimse, birini) hırsızlıkla suçlarsa, bu suç ortaya çıkmamışsa, ((hırsız) zararı iki katıyla ödeyerek anlaşılsın) (49).

17. On iki Levha Yasası, çalırılmış bir malın zamanaşımıyla mülk edinilmesini yasaklar.

18. a. On iki Levhada, on ikide birden fazla faiz uygulanamayacağına hükmedilir (50). b. Eskiler, yasalara hırsızın iki kat, tefecinin dört kat toplam (cezala) cezalandırılmalarını (hükümünü) koydular.

19. Emanet malla ilgili davada, On iki Levha Yasası iki kat zarar davası kabul eder.

20. a. (Kuşkulanılan vasi ve kayyımlar hakkında): (vasi ve kayyım) görevini kötüye kullanılmasını (suçlama hakkı) On iki Levha Yasasından kaynaklanır. b. Vasilerin kendileri, veyesetleri altındakilerin mülkünü zimmetlerine geçirirlerse, On iki Levha Yasasının koyduğu, vasilere karşı iki kat (zarar) davasında, her bir (vasinin ayrı ayrı) (toplam zarardan) sorumlu tutulup tutulmadıklarına bakılır.

21. Eğer kölenin eski efendisi, cliens'e hile yaparsa, günahkar olsun (51).

22. Tanıklığa çağrılacak ya da terazi tutacak kimse olacak olan kimse, tanıklığını bildirmezse, onursuz olsun ve tanıklık etme hakkını yitirmiş (olsun).

23. On iki Levhaya göre (ve) şimdi de, yalancı tanıklık yapmakla suçlu bulunan kişi Saxum Tarpeium'dan aşağı fırlatılsın (52).

24. (Elle atılan herhangi bir) silah elden kaçarsa (ve

silahı atan) onu daha çok (nişan alarak) fırlatmadıysa, yerine kaç korisun (53).

25. "Venerum" (=içilecek ilaç) (sözcüğünü) söyleyen (buna) kötü ya da iyi (sözcüklerini) eklemek zorundadır; nitekim, ilaçlar da venerum'lardır (54).

26. On İki Levhada, kimsenin kentte gece toplantılarını sürdüremeyeceğinin ön görüldüğünü biliyoruz.

27. Bu (üyelere), (On İki Levha) yasası, (Roma halkının yaptığı) yasaya karşı çıkmadığı sürece, kendileri için istedikleri anlaşma hakkını verir; ama bu yasa, Solon yasasından alınmış gözüküyor.

IX. LEVHA

1. 2. (Belli bir kimse için) ayrıcalık önerilmesin; yurttaşın başı hakkındaki (kararlar) sadece büyük halk meclislerince alınırlar (55). On İki Levhaya dair iki çok ünlü yasa alındı, bunlardan biri ayrıcalıkları iptal eder, diğeri yurttaşın başı hakkında, sadece büyük halk meclisi dışında, (yasa) önerilmesini yasaklar.

3. Yargıda bulunulacak şey için para kabul etmiş olduğu belirlenen, yasal olarak atanmış yargıç ya da hakemin ölümle cezalandırılmasını isteyen (yasanın) sert bir yasa olduğunu düşünmez misin (56)?

4. Cezası ölüm olan suçları takip eden quaestor'lar, quaestores parricidii (57) (=adam öldürme suçu sorgulayıcılar-

rı) adını taşırlardı. On iki Levha Yasasında bunlardan da söz edilir.

5. On iki Levha Yasası, düşmanı kışkırtan ya da yurttaşı düşmana teslim eden kimserin ölümle cezalandırılmasını emreder.

6. Kim olursa olsun, mahkûm edilmemiş bir adamı öldürmeyi On iki Levhanın hükümleri de yasaklar.

X. LEVHA

1. Ölü bir adam ne kent içine gömülsün ne de yakılsın (58).

2. Bir kimse bundan daha fazla yapmamalıdır. Bir kimse baltayla (üstünde ölünün yakıldığı) odun yığınınını düzleştirmesin.

3. Masrafı, üç baş örtüsü, bir küçük pembe tunik ve on flütçüyü indirdikten sonra ağlamayı da kaldırdı.

4. Kadınlar yanaklarını tırmalamasın ne de cenaze feryadı çıkarsınlar (59).

5. a. Adam öldükten sonra, cenaze töreninde kullanılacaklardan, (bir kimse) kemikleri toplanmasını. (60) b. Savaşta ya da yabancı bir ülkede olan ölüm (durumunda yasaca) istisna vardır.

6. a. Yasalarda ayrıca (ölünün) yağlanması hakkında sınırlar vardır: "Köleler tarafından (yapılan) yağlama ve her

türlü içki alemleri kaldırılmıştır" ... "ne pahalı su serpme ne uzun çelenkler ne tütsü kutuları". b. ne kokulu sarı sakız içkisi (olsun). c. ne

7. Kim kendi parasıyla, onur ya da yiğitliği dolayısıyla çelenk sahibi olmuşsa, bu (çelenk) onunla birlikte yakılır (61).

8. Ne altın eklensin; ama dişleri altınla birleşik olan c kişi, eğer c (altınla) gömülecek ya da yakılacaksa, (bunun) cezası olmasın.

9. (Yasa), sahibi istemedikçe, başkalarının evlerine altmış ayaktan daha yakınında ölü yakılan yer ya da yeni yakma yığını yasaklar (62).

10. Forum, yani mezarın girişi ve ölü yakma yeri zamanla mülk edinilemez.

XI. LEVHA

1. On Kişi, yasaların on levhasını büyük bir dürüstlük ve bilgeliikle yazdıklarından dolayı, sonraki yıl başka bir On Kişi onların yerine geldiler, bunlar haksız yazılmış yasalara iki levha (daha) ekleyerek çok insanlık dışı bir yasayla, plebs'lerle patricius'lar arasında evlilik olamayacağını onayladılar (63).

2. Tuditanus, Magistratum'un üçüncü kitabında, on levhaya iki levha daha ekleyen On Kişi'nin, halkın önüne takvime gün eklenmesiyle ilgili yasa tasarısı getirdiklerinden söz

eder. Cassius, bunları yapanları yazar.

3. Bunlar (De Repullica) arasında, Annius'un oğlu Gnaeus Flavius'la ilgili olarak soruduğu tarihle ilgili bir (husus) var. O, On Kişi'den önce (önemli biri) değildi. Bu yüzden, takvim günlerini yayınlamakla ne kazandı? İş günleri çok az kişi tarafından öğrenilmek istenildiğinden bu levhanın o zamanlar saklı tutulduğunu düşünürler.

XII. LEVHA

1. On iki Levha Yasası gibi, kurban için bir hayvan satın alıp bedelini ödemeyen kimseye karşı yasa ile, güvence olarak el koyma (yasal biçimi) getirildi; aynı şekilde, her kim kiralarsa kiralarını, ziyafet, yani kurban ziyafeti için para kazandıracak o boyunduruk hayvanının ücretini ödemeyen kimseye karşı da (bu yasa getirildi).

2. a. Eğer köle hırsızlık yapmış olacaksa ya da zarar vermiş olacaksa (65) ... b. Ailenin çocukları ya da kölelerin (işlediği) suçlardan doğan zarar davaları, [aile reisi ya da (suçlunun) efendisinin] gerek uyumsuzluk konusunun tazmini üstlenebileceği gerekse zarara karşılık (suçluyu) teslim edebileceği şekilde kararlaştırılırlar. (Davalar) ya yasalar ya da praetor'un duyurularıyla kurulurlardı, On iki Levha Yasasındaki hırsızlık üstüne çıkarılmış hükümlerde (olduğu) gibi.

3. Eğer bir kimse, sahte hak (iddiasıyla bir malı) elde ettiyse, eğer isterse ... görevli üç hakem versin; bunların hakimliğiyle (davalı), (malın) kullanımından (doğan) zararı

iki katıyla (ödemek üzere) anlaşsın (66).

4. (On İki Levha Yasasına göre) üzerinde uyumsuzluk olan malın kutsal (amaçlarla) sunulmasını yasaklıyoruz; yoksa, iki kat cezaya maruz kalırız ama bu iki kat (toplamın) devlet hazinesine mi yoksa davadaki hasım tarafa mı ödenmesi gerektiği (hakkında) hiç bir açık kural getirmemiştir.

5. On İki Levhalarda, halk en son takdir ettiği ne ise onun yasal sayılması şekilde bir yasa vardır.

AÇIKLAMALAR

(1). Magistratus (On iki Levhanın yazıldığı dönemde consul'lük görevini yürüten yüksek memurlara verilen ad) huzuruna davet etme; dava, magistratus'un denetiminde, tarafların seçtikleri bir ya da birkaç hakim (iudex) tarafından bir karara bağlanırdı. O dönemde davaların dies fasti, yani bayram ve dini törenlerin dışındaki günlerde ve dies comitiates, yani halk meclislerinin toplantı yapmadıkları günlerde görülmesi mümküdü, krş. Z.Umur: 1983: magistratus; iudex; dies fasti ve dies nefasti; ius için bkz. Paulus, Dig., 1, 1, 11 ve B.Erdoğan: 1992, s.90-2. (2). Vindex, davalıya kefil olan kimse; eğer davacıya karşı haksız çıkarsa borcun iki katını ödemeye mecburdu. Ayrıca belirlenen ve vindex'in de teminat verdiği günde davalı mahkemeye gelmezse, onun ödemesi gereken miktarı da kefil olan kişi ödemek zorunda kalırdı, krş. Z.Umur: 1983: vindex; T.Rado 1982, s.100-6; Iustiniani Institutiones, 3, 20, 3: "Kefil borç olayında önce ya da sonra gösterilebilir"; Postklasik sonrasında yer alan bu kural XII Levha dönemi içinde geçerli olabilir, (krş. III.Tab., 3). (3). Eğer taraflar anlaşamazlar ve dava karmaşık bir hale gelirse, dava hükmü hakimden daha geniş yetkisi olan bir ya da daha fazla hakem (arbiter) tarafından kararlaştırılırdı, krş. Z.Umur: 1983: arbiter; T.Rado: 1982, s.161-70. (4). Eğer taraflardan biri öglene kadar magistratus'un huzuruna gelmemiş ise davayı giyaben kaybetmiş sayılırdı, krş. E.H.warmington: 1938, s.430 dipnot (b). (5). Addictio, magistatus'un işlevlerini ifade eden üç hukuki sözden (tres verba legitima) birisi; diğerleri

ise do ve dicc, krş. Z.Umur: 1983: do, dicc, addicc. (6). Sacramentum, sivil davalardaki en eski mahkeme usulüdür; tarafların yemin ederek yatırdıkları paraya verilen addır. İlk zamanlarda taraflar, tanrılar adına yemin eder ve aynı zamanda dava konusunun değerine göre beş öküz ya da beş koyunu kurban ederlerdi. Paranın bulunuşuyla, hayvanın değerine göre yine yeminle birlikte mahkemeye bu para yatırılırdı; davayı kazanan taraf kendi sacramentum'unu geri alırken kaybeden tarafınki yalan yere yemin etmiş olduğu için dava masrafı olarak devlete kalırdı, krş. Z.Umur: 1983: sacramentum; E.H.War-
mington: 1938, s.432 dipnot (c,d). (7). Taraflardan birinin ciddi bir hastalığı ya da aynı zamanda başka biriyle, başka bir dava gereğince, randevunun olması gün ertelemek için mahkeme önünde bulunamayışının kabul edilen iki mazeretidir, krş. E.H.Warlington: 1938, s.434 dipnot (b). (8). Aes confessum, magistratus huzurunda davalının, davacı tarafından ileri sürülen iddiaları kabul etmesi; bu durumda davaya devam edilmez, derhal manus iniectio'ya geçilirdi; dies iusti, davalı tarafından borcun kabul edilmesi ya da mahkum edildikten sonra borcunu ödemesi için On İki Levha tarafından kendisine tanınan yasal bir süredir. Bu süre içinde borcunu ödeyemezse, alacaklı onu altmış gün kendi hapisanesinde tutardı; ama hukuker borçlu eğer köle değilse hür vatandaş sayılırdı, krş. Z.Umur: 1983: confessio in iure; İ.S.338 yılında şahsi hapis-
haneler fes edilerek ortadan kalkmışlardır, Gaius, 4,21. (9). Borcunu ödemeyen ya da ödemek istemeyen borçlu üzerinde alacaklının, magistratus'un onayıyla belli kurallara ve şekil-

lere uygun olmak koşuluyla ona el koymasıydı; krs. Z.Umur: 1983: manus iniectio. (10). Dig., 50, 16, 234, 2: "vivere kelimesinin cibus yani yiyeceklerle ilgili olduğu düşünülür; ancak Otius, Atticus'a bu kelimenin hem elbiseleri hem de battaniye gibi örtüleri de içerdiğini çünkü bunlarsız hiçkimsenin yaşayamayacağını söyler". (11). Partes secantio, farklı yorumlara sebep olmaktadır: "Borçlunun organlarının kesilmesine izin verilmesi"; "servetinin paylaşımını istemek" (secare=sequi); "ailesinin (ev halkı, köleler ve yandaşlar) ve mal mülkünün paylaşımı" (securto=secere) gibi, krs. E.H.Warwington: 1938, s.440 dipnot (a). Karımızca, vücudun değil, ailesinin ve mallarının paylaşımı olsa gerek. (12). Yabancı bir kimse Roma toprakları içinde zamanaşımı (usucapio) ya da bir malı kendi hakimiyeti altında bulundurma (possessio) yoluyla hiç bir mülk ya da mal üzerinde hak elde edemezdi, (usucapio, Roma vatandaşlarına özgü bir usüldü), krs. Z.Umur: 1983: usucapio possessio. (13). Eski bir gelenekten kaynaklanan böyle bir usul ile oğul, artık hakimiyetini (suis iuris) elde etmiş olurdu; aile kızları ve torunlar ise hakimiyetten çıkar ve başkasının hakimiyetine girerlerdi, krs. Iustinianus. Institutiones, 1, 12, 6; Z.Umur:1983: emancipatio; patria potestas için bkz. Z.Umur: 1987, s.170-6; B.Erdoğan: 1992, s.126. (14). Burada boşanma söz konusudur, krs. Gaius, Dig., 48, 5, 44, 43. (15). Ulpianus, Dig., 38, 16, 3, 9, 11: "... On İki Levha Yasası gereğince, eğer ayrı soydan gelmiş ise ana rahminde olan kişinin de yasal bir mirasçı olduğu kabul edilir ... Ama doğumdan önce mirasın paylaşımı tartışılmıştır çünkü bir rahim-

den birçok kimse doğabilir ... Kocanın ölümünden on ay sonra doğmuş olan kişi yasal mirasçı sayılmaz"; krş. B.Erdoğmuş: 1992, s.124. (16). Vasi, böyle bir durumda muameleye katılım göstermezse, iş geçerli sayılmazdı, krş. Justiniani, Institutiones, 1,21,2; Z.Umur: 1983: auctoritas tutoris; tutela için bkz. Z.Umur: 1987, s.197-203. (17). Pomponius, Dig., 50,16, 120: "On iki Levha Yasındaki "uti legasset suae res, ita ius esto" sözlerinden mirasçının belirlenmesi, mirası paylaşmak, (azatlılara) özgürlük verilmesi ve vasilik oluşturmak için verilen çok geniş bir yetki anlaşılır; ama bir yoruma göre de hem yasaların hem de oluşturulan hukuk yetkilerince sınırlandırılmıştır"; Gaius, Dig., 28,2,9,2: "... eğer oğlumu mirastan yoksun bırakır, buna karşılık torunumu tutar ve onu mirasçım yaparsam, ölümünden sonra oğlumun gelen mirastan vazgeçmesi gerekir". (18). Heres suus, hakimiyeti altında bulunduğu kişinin ölümüyle kendi hukuki hakimiyetini (suus iuris) elde eden mirasçıya verilen ad; krş. Justinianus, Institutiones, 2,13,2; Z.Umur: 1983: heres suus; B.Erdoğmuş: 1992, s.114-6. (19). Burada siz konusu olan kişiler, küçük erkek çocukları ve her yaştaki kadınlardır, krş. Z.Umur: 1983: tutela. (20). Ulpianus, Dig., 27,10,1: "... her ikisi de, deli akıl sağlığına, savurgan kişi de zindeliğine kavuşuncaya kadar kayyımlik altındadır. Eğer tersi olursa (iğlesirlerse) kayyımların hakimiyeti altında olmalarından vazgeçilir", curatio için bkz. Justinianus, Institutiones, 1,23 ve 24. (21). Libertus, azatlının, onu azat etmiş olan eski sahibi (patronus) karşısındaki hukuki konumunu gösteren adıdır;

patronus olan kişi, azatlılarıyla olan ilişkilerini sürdürür, onları himaye eder, davaları sırasında onlara yardım ederdi; buna karşılık azatlıların da eski sahibi karşısında bazı sorumlulukları olurdu; örneğin, mirasçı yoksa, patronus'un azatlıının mirasçısı olmaya hakkı vardı, krş. Z.Umur: 1983: libertus; iura patronatus; Z.Umur: 1987, s.136-66; B.Erdoğan: 1992, s.106-112;117. (22). Bu yasanın daha çok toprak devri ve değeri belirtilenden daha az olan mallarla ilgili olduğu sanılır, krş. E.H.Warminston: 1938, s.456-7 dipnot (a,b,c). (23). traditio için bkz. Iustinianus, Institutiones,2,1,40-47. B.Erdoğan: 1989, s.24-5;64-72. (24). kölenin mirasçı olabilmesi için bkz. Iustinianus, Institutiones,2,14;2,19,1. (25). Usucapio, On İki Levha Yasasına göre, çalınmış mal olmak koşuluyla menkul bir malın bir sene, gayrimenkul bir malın ise iki sene boyunca sahipliğini elinde bulunduran kişi, o malın zamanaşımı yoluyla sahibi olur; bir mala sahip olmanın diğer usulleri ise mancipatio ve in iure cessio'ydu, krş. Z.Umur: 1983: usucapio; mancipatum ve in iure cessium; Z.Umur: 1987, s.334-5; E.H.Warminston: 1938, s.460 dipnot (c,d,e). (26). Appius Claudius, her iki kurulda yer alan Decemvir'lerden biriydi. (27). Tignum için bkz. Iustinianus, Institutiones,2,1,29. (28). Ulpianus, Dig.,4,7,3,1: "On İki Levha Yasası, salınmış bir kirşin binalara ve asma kütüklerine birleştirilmesi için ... izin verir (çünkü yasa, böyle bir sebeple hem binaların yıkılmalarını hem de bağ tarımının bozulmasını ... ele almıştır); buna karşın birleştirdiği için mahkum edilen kişiye hareketinin iki katını (ceza olarak)

verir. (29). V.Maecianus'dan (de assis distr.,46) alınan me-
tine göre farklı kişilere ait iki mülk arasındaki patika yol
için ayrılan mesafe beş ayak genişliğindedir; bu mesafe mülk
sahiplerince yarı yarıya paylaşılırdı. Patika, taraflardan
hiçbirine ait değildi ve onlar bu mesafenin tamamı üstünde
yürüyebilirlerdi, krş. E.H.Warlington: 1938, s.466 dipnot (c)
(30). Ambitus, binanın her iki tarafından zorunlu olarak, en
az iki buçuk ayak (beş kadem) genişliğinde bırakılan boş yer,
aralık. Sonraları yer darlığı sebebiyle bundan vazgeçilmiş-
tir, krş. B.Tahiroğlu: 1981, s.117-22; Paulus, ex Festus,5,6.
(31). Eğer bir kimse, başkasının mülkü boyunca kabataslak bir
duvar örerse, sınırı aşmamalıdır; eğer o kişi içi dolu ağır
taş duvar çıkarsa, bir ayak açıklık bırakmalıdır; eğer bir
yapıysa iki ayak; eğer bir hendek ya da çukur kazarsa, (bu-
nun) derinliğine eşit ya da neredeyse eşit bir alan bırakma-
lıdır; eğer bir kuyu (kazarsa) bir kulaç; bir zeytin ya da
incir ağacını dikecekse, diğer kişinin mülkünden dokuz ayak
(uzakta), diğer herhangi bir meyve ağacı (dikirse) beş ayak
(uzakta dikmelidir). (32). Heredium, sözde Roma'nın kuruluşu
sirasında her aile reisine verilen yer; tamamı yarım hektar
(iki iugerum) genişliğinde, bahçe içinde bir ev ve hayvan ot-
latacak bir araziden oluşmaktaydı, krş. Plinius, (nat.,18,2,
7); Cicero, de rep.,2,4,28; Z.Umur: 1983: heredium; iugerum.
(33). Pomponius, Dig.,50,16,180: "Tugurium ismiyle şehir ya-
pılarından daha çok bütün köy yapıları ifade edilir; Ofilius
tıpkı örtündüğümüz toğa gibi tugurium'un da ... tecto'dan ol-
duğunu söylemektedir. (34). Iurgium, akraba ya da komşular

arasında çıkan münakaşa, kavga (genelde toprak, sınır davaları gibi) demekti; anlaşmazlıklar bir ya da üç hakeme gönderilerek, magistratus huzurunda halledilirdi, krş. Z.Umur: 1983: iurgium; E.H.Warlington: 1938, s.468 dipnot (e). (35). krş. Iavolienus, Dig., 8, 3, 13, 2; Gaius, Dig., 8, 3, 8. (36). Bazı durumlarda komşu arazilerinden zorunlu geçiş hakkı (servitus necessaria -servitus, klasik hukukta arazi hakkı için kullanılan bir addı, klasik sonrasında hepsi için kullanılmaya başlamıştı, Schulz, F., Prinzipien des römischen Rechts, Berlin 1954, s.30-) bulunmaktaydı; zorunlu geçiş hakkını oluştuyordu. Doğal bir felaket karşısında ise yol kenarındaki toprak sahipleri, yol tamir edilene kadar kendi arazisi üzerinden yapılacak geçişlere katlanmalıydı; eğer yol kendi kurları yüzünden kapanmışsa kendi arazilerinden geçiş vermek zorundaydılar, krş. B.Tahiroğlu: 1981, s.118-122; Z.Umur: 1983: servitus itineris, actus, aqueductus; Iustinianus, Institutiones, 2, 3 ve 4. (37). Ulpianus, Dig., 39, 3, 6, 5: "... yağmur suyu biriktirmenin ... kişisel olduğu bilinmelidir"; arazi sahiplerinin yağmur, sel ya da dere sularının akışını değiştirerek, su baskınına neden olacak bir yapı, aqueductus, hendek ya da setler yaparak diğer tarafı tehlikeye sokmaya hakkı yoktur, krş. B.Tahiroğlu: 1981, s.122-7. (38). Sınırlarında ya da yakın olduğu için eğer bir araziden diğerine uzanmış, ışığına ve havasına engel oluştuyorsa, komşu, dalların yerden itibaren yalnız on beş fitlik yüksekliğe kadar (bazı kişilere göre de en az on beş fit yükseklikte olacak kadar) kesilmelerini isteyebilir ve bu yapılmadığı takdirde

dalları bizzat keserek elde ettiği oduna sahip olabilirdi, krş. B.Tahiroğlu: 1981, s.127-138. (39). Büyü yapmak, başkasının hakkında onur kırıcı haksız hicivler yazmak, adam öldürmek, yalançı tanıklık yapmak, herhangi bir hakimin, önemli bir mesele hakkında haksız hüküm vermesi, insanı kurban edilmesi gibi, ölüm cezasını gerektiren suçlar quaestores'e havale edilir, krş. Z.Umur: 1983: quaestores; B.Erdogmuş: 1992, s.8. (40). Talio, kısas; ağır onarılmaz kırıklar ya da herhangi bir organın, örneğin bir gözün kör edilmesi gibi çare bulunmaz sakatlıklarda, taraflar anlaşamadığı zaman uygulanan bir ceza çeşidiydi, krş. Z.Umur: 1983: talio. (41). Iniuria, haksızca yapılan ve yaralanmalara sebep olan harekettir; Cumhuriyet'in sonlarından itibaren her türlü yaralamayı hem maddi tecavüzleri hem de şerefsizliğe sebep olan manevi olayları içerir. Hafif saldırı ve maddi tecavüzlerde 25 as para cezası alınırdı; ağır hallerde ise (iniuria atrox) ceza miktarını praetor belirlerdi, krş. Z.Umur: 1987, s.395-6. (42). Ulpianus, Dig.,9,1,11: "koçları ve öküzleri kavgaya tutuşturur ve biri diğerini öldürürse ... şu ayrım yapılır: Eğer başlatmış olan ölürse, dava olmaz, eğer kışkırtılmayan ölmüş ise dava gereklidir; bu sebepten dolayı onun kendi hesabına ya zararı gidermesi (mala karşı mal) ya da zararı ödemesi gerekir"; Iustinianus, Institutiones,4,9-1. (43). Ceres, bereket tanrıçasıydı ve Roma'da tarımın çok büyük önemi bulunuyordu. (44). Paulus, Dig.,47,7,1: "... eğer sebep ağaç hırsızlığı ise ... hem Aquilia hem de Oni İki Levha Yasasına göre dava edilebilir" (45). Hırsız, suç üstü geceleyin yakalanırsa, mal

sahibine karşı koymasa da mal sahibi onu öldürebilirdi; B. Tahiroğlu: 1975, s.21. (46). Gündüz yakalanan hırsız, mal sahibine karşı kendisini silahla savunursa, öldürülebilirdi; bu durumda adam öldürmek suçundan yargılanmaması için mal sahibinin komşuları tanık olarak çağırması gerekmekteydi, krş. B. Tahiroğlu: 1975, s.21. (47). Aile evlatlarının ve kölelerinin hırsızlık eylemlerinden doğan sorumluluk için bkz. T. Rado: 1982, s.210-4; (krş. XII.Tab.,2.a.b). (48). Malı çaldığı sanılan kişinin evinde, iki elinde başının üstünde tuttuğu bir tepsi ve belinde bir peştemal den başka elbisesi olmadan şahit huzurunda yapılan bir araştırma. Eski dönemlerden kaldığı sanılan bu usulle mal bulunacak olursa sahibine teslim edilir, hırsız ise suç üstü yakalanmış sayılırdı, krş. Z.Umur: 1983: Lance et licio; E.H.Warmington: 1938; s.486 dipnot (c); B.Erdoğmuş, s.42; B.Tahiroğlu: 1975, s.31-37. (49). Ulpianus, Dig.,2,14,7,14: "... devlete karşı bir kışkırtı olmadı-ğından ... yasa, hırsızlıkla ilgili olarak anlaşma yapılmasına izin vermektedir"; krş. B.Tahiroğlu: 1975, s.87-90. (50). Çoğunlukla ekonomi durumları bozuk olan plebs'ler, patricii'ye borçlandığı için On İki Levhanın belirlediği bu faiz oranı borcun artmasına sebep oluyordu, M.ö.IV. yüzyılın ortalarında plebs tribunus'ları Licinius ve Sextus, halkın yararına, faizlerin ana borçtan indirilebileceği ve kalan borcun en çok üç yıl içinde geri ödeneceği kararını çıkartmışlardı, krş. B. Erdoğan: 1992, s.41 dipnot (b). (51). Dinsel bir cezaydı, krş. E.H.Warmington: 1938; s.490 dipnot (a). (52). Testamentum falsum, yalanı yere kanıt gösterme; cezası ölüm olan ve

On İki Levha Yasası ile oluşturulan bu usul, İ.S. III. yüzyıl ortalarında kaldırılmıştı, krş. Z.Umur: 1983: testamonium falsum. (53). Kaza ya da ihmal sonucu adam öldürme suçlarına ilişkin bir hükümdür; kasıtlı olmadığı için koç kurban edilirdi böylece akan kan, olabilecek bir kan davasını önlemiş olurdu, krş. E.Özbayoğlu: 1990, s.164-8. (54). Gaius, Dig., 50,16,236: "Veneum diyen kişi iyi mi yoksa kötü mü (ilaç mı yoksa zehir mi) olduğunu belirtmesi gerekir ...". (55). Söz konusu meclis; patricii ve plebs'in bir arada katıldıkları comitia centuriata'dır; temyiz hakkı (ius provocacionis) için, ölüm cezasına mahkum olan kişi bu meclise başvurabilirdi, krş. E.H.Warminster: 1938, s.494 dipnot (a,b,c). (56). bkz. yukarıda dipnot (39). (57). Pomponius, Dig.,1,2,2,23: "... parricidii quaestores ... yani en yakın akrabalarını ya da ebeveyni öldürenlerin davalarına bakan yüksek memurlardır"; parricidium için bkz. E.Özbayoğlu: 1990, s.64-7. (58). clasılıkla bu yasaklama kamu düzeni açısından konulmuştu; eğer ceset, şehir içine gömülürse, o yer dini bir nitelik kazanacağından, üzerinde hukuki ve mülkiyet işlemi yapılamazdı; bununla birlikte, eğer bir ceset ya da kemikleri mülk sahibinin izni olmadan gizlice arazisine gömülürse, o yerin dini niteliği bulunmazdı, krş. B.Tahiroğlu: 1981, s.106-9. (59). Cicero, de leg.,11,25,65: "... sumptuosa fieri funera et lamentabilia ... Solon yasasına göre yürürlükten kalkmıştır, Decemvir'ler (ise) bu yasayı aynı sözlerle On Levhaya katmışlardır. (60). Bir ölüden kalanları yeni bir yere nakletme imkanı elde edildiği zaman, cesedin ilk gömülü olduğu yer di-

ni olmaktan çıkar ve üzerinde alım satım işlemleri yapılabilirdi; yalnız bunun için rahiplerin ya da imparatorun emri ya da kararı gerekliydi, krş. B.Tahiroğlu: 1981, s.108. (61). Nitekim, eski İtalyan mezarlarında altın taşlı iskeletler bulunmuştur, krş. E.H.Warminster: 1938, s.501 dipnot (e). (62) Bu karar da kamu yararına yapıların ahşap olması yüzünden, çıkabilecek bir yangın tehlikesini önlemek için alınmış olsa gerek, krş. B.Tahiroğlu: 1981, s.105. (63). Gaius, Dig., 50, 16, 238: "plebs, meclis yönetimi dışında kalan diğer vatandaşlardır"; Iustinianus, Institutiones, 1, 2, 4; "plebs, kelimesi ile (populus olan) patricii ve senatus üyeleri hariç, geri kalan vatandaşlar kasdolunur". (64). Gaius, Dig., 50, 16, 238, 2: "pignus (güvence, rehin) pugnus'dan (yumruk) adlandırılmıştır; çünkü rehin olarak verilen mallar el değiştirirler ... pignus'un özellikle taşınabilen mal için kararlaştırıldığına düşünürler"; pignus için bkz. Iustinianus, Institutiones, 3, 14, 4; Z.Umur: 1983; Z.Umur: 1982, s.122-137. (65). Noxiam noxii için krş. Iustinianus, Institutiones, 4, 8, 1-7. (66). davacı, mal üzerinde Quirites mülkiyetine göre sahip olduğunu ispat etmek zorundaydı, krş. B.Tahiroğlu: 1975, s.135-7; Vindicatio için bkz. Z.Umur: 1983.

SONUÇ

Bu çalışmada On İki Levha Yasasına ait maddelerin içeriğini, metinlerde geçen arkaik sözcükleri ve bunların kökenbilimsel açıklamalarını vermeye çalıştık.

Klasik ve geç dönem yazarlarınca oluşturulan ve aslına ne kadar yakın oldukları bilinmeyen metinlerden anlaşıldığı kadarıyla levhaların dili oldukça basit, kısa ifadelerden oluşmuş ve emir kipi değerinde gelecek zamanla, hatta bazı modern dil bilimcelere göre de ritmik ölçüde yazılmıştı. Dili, arkaik sözcük ve biçimlere rağmen klasik Latinceye daha yakındır. Olasılıkla yazarlar, yasaların asıllarından kalmış olan bu tür sözcük ve biçimleri eserlerinde yaşatabilmiş ve bunlar da günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Levhaların genelinde oldukça az yer tutan bu sözcükleri özetlersek: Antestamino'daki -mino, arkaik dönem, edilgen, II. ve III. tekil şahıs emir kipi; em ya da im, eum'un (onu) yerine, sam ise suam ve eam'ın (onu) yerine kullanılan arkaik adıllar; endo ya da indu, in'in (-e doğru) yerine, com, cum'un (ile birlikte) yerine, se ise sine'nin (-siz, -siz) yerine kullanılan arkaik ilgeçlerdir; vas (vades, kefil), vadimonium'u (teminat) verenin yerine kullanılan arkaik bir addır; klasik öncesinde hostis, "yabancı", portus ise "kapı eşiği, ev" anlamında kullanılan adlardı; escit, erit'in yerine, fuat ise perfectum subiunctivus III. tekil şahıs için kullanılan arkaik eylem biçimleridir; nox ise nocte yerine kullanılan arkaik bir belirteç biçimidir; calvitur, deponens biçiminde ender olarak arkaik yazarlarca columnior'un yerine, sapio ise

arkaik bir terim olarak pulgare'nin yerine kullanılmıştır; pacunt (pacco), panco eyleminin yerine III. tekil ve çoğul şahıslar için yalnız Levhalarda kullanılmıştır; conicio, klasik öncesinde "ağız dalaşı yapmak; tartışmak" (Levhalarda ise "görüşmek"), adoro ise "suçlamak" anlamında kullanılıyordu; decido (caedo'dan) ise Levhalarda "belirlemek" anlamını edinmiştir; venundo ise eserlerinde arkaik sözcüklere sıkça yer veren geç dönem yazarlarında geçmektedir; legassit, nurcupas-sit, delapidassint, incantassit, excantassit, faxsit ve faxit eylemleri ise gövdelerinin ünlü harfle bitmesinden dolayı -ss alan ve kısa bir dönemde kullanılan -ss gelecek zamanı, futurum perfectum subiunctivus'un arkaik kullanım örneklerini oluşturmaktadır.

Bu arada yine metinlerde geçen pedem struere, kökenbilim açısından sadece Levhalarda geçmektedir; aeuitas, aetas'ın (zaman, çağ) süresi içinde anı ifade eden aeuus, ya da aeuum'dan türemiştir; forcti ise forctus ya da fortis'in yerine kullanılan arkaik bir addır; talio ise talio'ten kaynaklandığı sanılan ve On İki Levha döneminde ortaya çıkmış bir addır; rec ise ron'un yerine kullanılan ve cümleye clumsuluk anlamını veren arkaik ifade biçimini; ast ise at'ın yerine kullanılan arkaik bir bağlacı oluşturmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- BONFANTE, P. / CADDÀ, C. / : Digesta Iustiniani Augusti,
FERRINI, C. / RICCOBONO, S. / Milano 1931.
- SCIALDIA, V.
- ERDOĞMUŞ, B. : Roma Hukuku, İstanbul 1992.
: Roma Esya Hukuku, İstanbul
1989.
- ERNOUT, A. : Morphologie historique du
Latin, Paris 1953.
- ERNOUT, A. / MEILLET, A. : Dictionnaire etymologique de la
langue Latine, Paris 1951.
- GIRARD, P.F. : Textes de Droit Romain, 5. bası,
Paris 1923.
- IUSTINIANUS : Institutiones, çev. UMUR, Z.,
İstanbul 1968.
- ÖZBAYOĞLU, E. : "Latince Fiillerde Görünüş",
Lucerna 1, (1992).
: "Hitit ve Roma Yasalarında Adam
öldürme Suçlarına İlişkin Bir
Karşılaştırma", Anadolu Araş-
tırmaları XII, (1990).
- RÂDO, T. : Roma Hukuku Ders Notları, Borc-
lar Hukuku, İstanbul 1982.

- RICCOBONO, S. : Leges, Roma 1941.
- TAHIROGLU, B. : Roma Hukukunda Furtum, Istanbul 1975.
- TAHIROGLU, B. : Roma Hukukunda Mülkiyet Hakkının Sınırları, Istanbul 1981.
- UMUR, Z. : Roma Hukuku, Istanbul 1982.
- UMUR, Z. : Roma Hukuku Ders Notları, Istanbul 1987.
- UMUR, Z. : Roma Hukuku Lügatı, Istanbul 1983.
- WARMINGTON, E. H. : Remains of Old Latin, III, (Loeb Classical Library), Londra 1938.